

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ «БЕРДЯНСЬКИЙ
ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ТАВРІЙСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
АГРОТЕХНОЛОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО»**

ГРОШІ ТА КРЕДИТ

**методичні вказівки для самостійного опрацювання
навчального матеріалу дисципліни під час дистанційного
навчання для здобувачів освіти
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»**

КОНКУРС «Педагогічний ОСКАР – 2021»

**НОМІНАЦІЯ «Інновації у дистанційному
навчанні»**

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»**

2020

ЗМІСТ

Назва розділу, теми заняття	Сторінка
Вступ	3
Суть і функції грошей	4
Грошовий оборот і грошова маса	8
Грошовий ринок	21
Грошові системи	26
Інфляція та грошові реформи	31
Валютний ринок і валютні системи	37
Теорії грошей	43
Кредит у ринковій економіці	49
Фінансові посередники на грошового ринку	54
Центральні банки	59
Комерційні банки	63
Міжнародні валютно-кредитні установи та форми їх співробітництва з Україною	69
Висновки	73
Список використаної літератури	75

ВСТУП

Мета методичних рекомендацій – забезпечити здобувачів освіти навчально-методичними матеріалами, необхідними для підвищення ефективності самостійного вивчення теоретичного курсу «Гроші та кредит» під час дистанційного навчання.

Мета навчального курсу «Гроші та кредит» – ознайомити здобувачів освіти з відповідним методологічним і методичним апаратом знань з теорії грошей та кредиту, грошового обігу, грошового ринку та грошових систем, кредитних та валютних відносин для розвитку грошової та кредитної систем.

Предметом дисципліни «Гроші та кредит» є детальна характеристика базових категорій теорії грошей і кредиту, яка необхідна для переходу до конкретних проблем розвитку грошово-кредитної системи в сучасних умовах.

Дисципліна «Гроші та кредит» тісно поєднана з такими економічними курсами, як економічна теорія, теорія фінансів, державне регулювання економіки і прогнозування, макроекономіка, ринок фінансових послуг, фондовий ринок, банківські операції, міжнародні фінанси.

Завдання дисципліни – дати майбутнім фахівцям з економіки знання щодо сутності та функцій таких категорій, як «гроші», «кредит», зміст основних теорій грошей, поняття грошового обігу грошових потоків, грошового ринку та грошових систем, основ кредитних, розрахункових і валютних відносин, тобто сформувати в студентів теоретичну базу для наступного оволодіння практикою використання грошово-кредитних інструментів у системі регулювання економіки України.

Рекомендації містять основні теоретичні положення щодо вивчення кожної теми та запитання для самоконтролю міцності засвоєння теоретичних положень курсу «Гроші та кредит», список рекомендованої літератури з курсу.

Методичні рекомендації призначені для здобувачів освіти спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування».

ТЕМА: СУТЬ І ФУНКЦІЇ ГРОШЕЙ

Мета: дослідити передумови виникнення грошей, етапи еволюції грошей, визначити основні функції грошей.

Ключові терміни: раціоналістична концепція, еволюційна концепція, повноцінні гроші, неповноцінні гроші, біметалізм, монометалізм, знак вартості, білонна монета, паперові гроші, кредитні гроші, сеньйораж, чек, вексель, електронні гроші, депозитні гроші, пластикова картка, банкнота, масштаб цін, ціна.

Після вивчення цього розділу Ви зможете:

- засвоїти механізм походження грошей, упевнитися в неминучості появи грошей у процесі розвитку суспільного виробництва та обміну;
- зрозуміти логіку еволюції форм грошей, об'єктивну зумовленість переходу від повноцінних грошей до неповноцінних, причини та значення демонетизації золота;
- розібратися в багатогранній сутності грошей та в їхніх функціях;
- засвоїти основні властивості грошей, які конституують їх як самостійну економічну категорію;
- визначити основні прояви ролі грошей у розвитку ринкової економіки

Рекомендована література

1. Гроші та кредит: Підручник. – 5-те вид., без змін/ М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М.Лазепко та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2008р.
2. Гроші та кредит: Підручник/ А.В. лемківський. – К.: ДАКОР, 2007р.
3. Коваленко Д.І. Гроші та кредит: теорія і практика: Навч.посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010 р.
4. Михайловська І.М., Ларіонова К.Л. Гроші та кредит практикум: Навч. Посібник – Львів: «Новий Світ -2000».
5. Чухно А.А. Природа сучасних грошей, кредиту та грошово-кредитної політики // Фінанси України. – 2007. - №1.

Методичні рекомендації до теми

При вивченні цієї теми здобувачу освіти необхідно звернути увагу на те, що гроші не були придумані людством і не є продуктом творення держави, а з'явилися стихійно як результат еволюційного розвитку товарного виробництва й обміну. Тому гроші не можна вольовим способом відмінити там, де для їх існування є об'єктивні передумови, як і не можна запровадити там, де таких передумов немає. Разом з тим держави активно впливають на форму грошей, з тим щоб надати їм тих ознак, які роблять гроші найбільш адекватними потребам ринку.

Обмін за допомогою грошей має істотні переваги перед бартером (натуральним обміном): здешевлює, прискорює, краще гарантує здійснення обмінних операцій, розширює можливості вибору, знімає часові і територіальні обмеження, створює умови для суспільного контролю і впливу на процеси обміну; все це сприяє прискоренню суспільного відтворення.

Гроші за своєю сутністю є особливим товаром, що має властивості загального еквівалента – здатність обмінюватися на будь-який інший товар, загальну споживну вартість замість специфічної, властивої звичайним товарам, є безпосереднім носієм абстрактної цінності і суспільного багатства.

Вартість грошей як загального еквівалента формується безпосередньо в обігу внаслідок обміну певної маси реальних цінностей на певну масу грошей. У результаті такого обміну кожна грошова одиниця стає для її власника носієм тієї маси вартості, яку він відчужив в обмін на свої грошові доходи. Зміна такої вартості грошей спричинюється передусім зміною фізичного обсягу реальних благ, що надходять у сферу реалізації, і маси грошей, що обслуговує цю сферу. Перший із цих факторів впливає на вартість грошей прямо пропорційно, а другий – обернено пропорційно.

Гроші пройшли тривалий і складний шлях розвитку від звичайних товарів широкого вжитку до сучасних електронних грошей. Кожна зміна форми грошей зумовлювалася більш високим рівнем розвитку суспільних відносин та істотним ускладненням вимог ринку до грошового еквівалента. Переломним моментом у

розвитку форм грошей стала демонетизація золота, унаслідок якої закінчилася епоха повноцінних грошей і розпочалася епоха неповноцінних грошей. На сьогодні неповноцінні гроші повністю взяли на себе й успішно виконують більшість грошових функцій, насамперед засобу обігу, засобу платежу і міри вартості. Водночас є підстави стверджувати, що функцію засобу нагромадження вартості частково продовжує виконувати золото, про що свідчить накопичення великих запасів золота у державній та приватній власності.

Гроші в сучасній ринковій економіці виконують п'ять функцій: міри вартості, засобу обігу, засобу платежу, засобу нагромадження вартості, світових грошей. У функції міри вартості гроші забезпечують визначення вартості товарів через форму ціни. У функції засобу обігу гроші обслуговують реалізацію товарів з негайним поверненням власникові еквівалентної вартості. У функції засобу платежу гроші обслуговують погашення боргових зобов'язань, що виникають у процесі розподілу та реалізації вартості. У функції світових грошей гроші обслуговують рух вартості по каналах світового ринку – її вимірювання, розподіл, реалізацію і нагромадження.

Роль грошей є результатом їх функціонування і виявляється в стимулюючому чи гальмуючому впливі грошей на певні економічні процеси. Такий вплив забезпечується самою наявністю грошей, завдяки чому всі економічні суб'єкти функціонують у грошовому (а не бартерному) середовищі, а також зміною кількості грошей в обороті. У першому випадку роль грошей полягає в тому, що економічні суб'єкти поставлені в такі умови, що спонукають їх як виробників виробляти більше і з меншими витратами, а як споживачів – витратити гроші економніше і з найбільшим ефектом. У другому випадку роль грошей виявляється в тому, що збільшення чи зменшення маси грошей збільшує чи зменшує обсяг платоспроможного попиту, впливає на кон'юнктуру ринку, на обсяги виробництва і зайнятість.

Високий рівень розвитку сучасної ринкової економіки, ускладнений активним регулятивним втручанням держави в усі її процеси, зумовив широку гаму складних вимог до грошей, яким не могли відповідати жодні форми

повноцінних грошей. Основними вимогами ринку до сучасних грошей та адекватними їм властивостями грошей є:

- стабільність вартості грошей, що полягає в постійності рівня їх купівельної спроможності щодо товарів та іноземної валюти;
- економічність грошового обороту, що проявляється в мінімізації витрат суспільства на виготовлення грошей і забезпечення ними потреб обороту;
- довго тривалість використання грошових знаків, що забезпечується виготовленням грошових знаків з надміцного, зносостійкого паперу або металу;
- однорідність грошей, коли всі екземпляри наявних в обороті грошей є взаємозамінними, мають однакову здатність до обміну, а співвідношення їх реальних цінностей відповідає співвідношенню їх номіналів;
- подільність, що полягає у вільному розподілі більшої грошової купюри на менші знаки, які необхідні для того, щоб здійснити будь-який платіж;
- портативність, що виявляється у високій зручності користування грошима у повсякденному житті.

Забезпечити всі ці властивості неповноцінним грошам — одне з найскладніших економічних завдань сучасних держав.

?

Питання для самоперевірки

1. Які існують концепції походження грошей ?
2. Чим гроші відрізняються від звичайного товару?
3. Причини, що зумовили демонетизацію золота.
4. Які функції виконують гроші?
5. У яких функціях гроші найбільше потерпають від інфляції?
6. Чим відрізняються неповноцінні гроші від повноцінних?
7. Чому неповноцінні гроші називають ще кредитними?
8. Що таке «електронні гроші»? Що у них є спільного і відмінного від паперових грошей і депозитних грошей?
9. Чим поняття ролі грошей відрізняється від поняття функції грошей?

ТЕМА: ГРОШОВИЙ ОБОРОТ І ГРОШОВА МАСА

Мета: дослідити сутність, призначення та структуру грошового обороту, вивчити основні показники, що характеризують обсяг грошової маси та фактори впливу на швидкість обігу грошей.

Ключові терміни: грошовий оборот, грошовий обіг, грошові агрегати, грошова база, маса грошей, швидкість обігу грошей, грошові потоки.

Після вивчення цього розділу Ви зможете:

- зрозуміти сутність, призначення та структуру грошового обороту;
- засвоїти механізм взаємозв'язків через грошовий оборот основних груп економічних суб'єктів та головних ринків, а також головні грошові потоки між ними;
- розібратися в усіх основних показниках, що характеризують обсяг грошової маси;
- зрозуміти механізм зміни маси грошей в обороті;
- визначити фактори впливу на швидкість обігу грошей та її значення для економіки.

Рекомендована література

1. Гроші та кредит: Підручник. – 5-те вид., без змін/ М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М.Лазепко та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2008 р.
2. Гроші та кредит: Підручник/ А.В. Демківський. – К.: ДАКОР, 2007р.
3. Гроші та кредит: Підручник/ А.І. Щетинін. – К.: Центр учбової літератури, 2008р.
4. Коваленко Д.І. Гроші та кредит: теорія і практика: Навч.посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010 р.
5. Михайловська І.М., Ларіонова К.Л. Гроші та кредит практикум: Навч. Посібник – Львів: «Новий Світ -2000».

Методичні рекомендації до теми

При вивченні цієї теми здобувачу освіти необхідно звернути увагу на те, що процес безперервного руху грошей між суб'єктами економічних відносин у суспільному відтворенні являє собою ***грошовий оборот***.

Грошовий оборот – явище макроекономічного порядку. Він обслуговує кругооборот усього сукупного капіталу суспільства на всіх стадіях суспільного відтворення: у виробництві, розподілі, обміні і споживанні. Тому нерідко його називають сукупним грошовим оборотом.

Якщо абстрагуватися від відтворювального аспекту, то грошовий оборот можна уявити просто як безперервний процес переміщення грошей у функціях засобів обігу і платежу між окремими його суб'єктами. Це, зокрема, переміщення грошей між:

- окремими підприємствами та організаціями;
- підприємствами та організаціями і населенням;
- окремими фізичними особами;
- комерційними банками і підприємствами та організаціями;
- комерційними банками і населенням;
- окремими комерційними банками;
- комерційними банками і центральним банком;
- небанківськими фінансово-кредитними установами різного призначення, з одного боку, і підприємствами, організаціями, установами та населенням – з іншого;
- небанківськими фінансово-кредитними установами різного призначення і банками;
- окремими небанківськими фінансово-кредитними установами різного призначення.

З метою спрощення схеми грошових потоків при побудові моделі грошового обороту зроблено кілька умовних припущень, які не відповідають реальним умовам перехідної економіки України. Найістотнішими з них є:

1) в економічній системі панує приватна власність, тому всі виробничі ресурси є власністю сімейних господарств, які продають їх через ринок ресурсів фірмам;

2) з тієї ж причини самі фірми перебувають у власності сімейних господарств, і тому весь прибуток фірм надходить останнім у вигляді дивідендів як плата за ресурси;

3) у зв'язку з припущенням 2) уряд одержує всі податкові надходження тільки від сімейних господарств і в моделі врахована тільки їх чиста сума (чисті податки), тобто за винятком трансфертних виплат їм з державного бюджету;

4) уряд має можливість усі свої витрати, що не покриваються надходженнями чистих податків, забезпечити за рахунок коштів, які можна позичити на внутрішньому грошовому ринку, тобто не вдаватися до емісійних кредитів центрального банку чи запозичень на світовому ринку;

5) у зв'язку з припущенням 2) фірми всі свої інвестиційні потреби, пов'язані з розширенням виробництва, задовольняють за рахунок мобілізації коштів на внутрішньому грошовому ринку;

6) у потоках, що відображають рух заощаджень сімейних господарств, ураховані чисті заощадження та кредити, тобто за винятком зустрічних потоків, пов'язаних із поверненням позичок та вкладів, а також зі сплатою процентів;

7) у потоках, що пов'язують внутрішній ринок зі світовим, відображені тільки платежі, що опосередковують чистий експорт чи чистий імпорт.

З урахуванням названих семи припущень модель сукупного грошового обороту можна побудувати у вигляді кругообороту доходів і витрат (рис. 2.1).

У наведеній моделі сукупного грошового обороту виділено 16 окремих грошових потоків. Першим (під номером 1) визначено сукупність платежів (витрат) фірм, пов'язаних з купівлею виробничих ресурсів, насамперед робочої сили, земельних ділянок, споруд, інших засобів виробництва. Назустріч цьому потоку грошей рухаються в напрямку фірм куплені ресурси, що позначено тонкою зустрічною лінією. Звичайно, щоб цей потік відбувався, фірми повинні мати необхідну кількість грошей. Звідки вони їх беруть? У попередньому

параграфі ми вже розглядали це питання стосовно кругообороту індивідуального капіталу. Тому припустимо на цьому етапі аналізу, що фірми мають гроші й успішно оплатили всі закупівлі виробничих ресурсів. Простежимо подальший рух грошей у моделі (рис. 2.1).

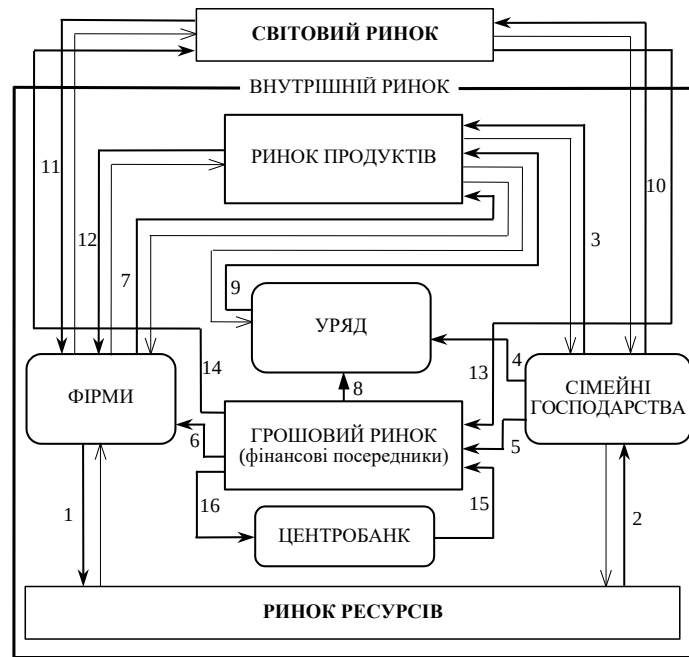

Рис. 2.1 Модель сукупного грошового обороту

У результаті грошового потоку 1 відбудеться реалізація ресурсів, запропонованих на ринок сімейними господарствами, та сформуються грошові доходи останніх, які відображені в моделі як потік 2. У цьому потоці враховані такі види доходів сімейних господарств: заробітна плата, гонорари, виручка від продажу матеріальних цінностей (сільськогосподарської продукції, земельних ділянок, будівель тощо), рента, доходи за акціями, паями та ін. У сукупності вони складають національний дохід.

У подальшому національний дохід розподіляється на три частини, кожна з яких породжує окремий грошовий потік. Більша його частина витрачається сімейними господарствами на споживання, у зв'язку з чим оплачується закупівля продуктів на внутрішньому ринку продуктів і на світовому ринку. Ці платежі створюють потоки 3 та 10. Певна частина національного доходу

сплачується сімейними господарствами уряду у вигляді податків, що створює потік 4.

Цей потік істотно відрізняється від попередніх потоків – він не супроводжується зустрічним переміщенням реальних цінностей, тобто він належить до групи суто фінансових потоків. Не витрачена на споживання та сплату податків частина національного доходу становить заощадження сімейних господарств, які надходять на грошовий ринок і створюють потік 5.

Заощадження населення в даній моделі виступають узагальнюючим джерелом надходження коштів на грошовий ринок, а отже – узагальнюючим джерелом інвестування розширення виробництва в секторі «фірми». Це зумовлено тим, що, згідно з нашим припущенням 2, весь прибуток фірм надходить сімейним господарствам як їхнім власникам у вигляді дивідендів та процентів, тобто входить до складу національного доходу. Тому у фірм не залишається коштів для розширення свого капіталу і вони мобілізують їх на грошовому ринку.

У зв'язку з цим формується грошовий потік 6, в якому враховані кредити, одержані фірмами у фінансових посередників, доходи від емісії цінних паперів (акцій та облігацій).

Мобілізовані на грошовому ринку кошти фірми інвестують на розширення виробництва, для чого витрачають їх на закупівлю необхідних матеріальних цінностей (будівельних матеріалів, обладнання, пристроїв тощо). У зв'язку з їх оплатою формується новий грошовий потік 7.

До послуг грошового ринку, крім фірм, звертається також уряд, коли йому недостатньо податкових надходжень для покриття своїх витрат. Розміщуючи на грошовому ринку свої зобов'язання (облігації, казначейські векселі тощо), уряд позичає гроші для оплати покупок на ринку продуктів. Мобілізація урядом коштів на грошовому ринку спричинює появу грошового потоку 8, а витрачання цих коштів для оплати державних закупівель зумовлює формування грошового потоку 9.

Таким чином, грошові кошти, які одержали сімейні господарства за потоком національного доходу, після розподілу і певних трансформацій, надійшли на ринок продуктів за потоками 3, 7, 9, сформувавши там відповідний обсяг попиту. Якби сімейні господарства всі закупівлі, пов'язані з їх споживанням, здійснили на внутрішньому ринку продуктів, то грошових коштів, що надійдуть на цей ринок за вказаними трьома потоками, було б достатньо, щоб реалізувати весь обсяг національного продукту, запропонованого фірмами на цьому ринку. Одержана фірмами виручка сформувала б останній грошовий потік (на схемі він позначений номером 12), який «замкнув» би кругообіг грошових коштів. Обсяг цього потоку визначається обсягом реалізованого валового національного продукту і дорівнює обсягу національного доходу, відображеного в потоці 2. Балансування вказаних потоків – доходів фірм від реалізації національного продукту (12) та національного доходу, одержаного сімейними господарствами (2) – має вирішальне значення для нормального функціонування грошового обороту і всієї економічної системи, для забезпечення сталості грошей і кон'юнктури ринку.

Проте вказане припущення можливе лише для закритої економіки. Оскільки економіка України відкрита і її зв'язки зі світовим ринком інтенсивно розвиваються, в модель уведені грошові потоки, які зв'язують внутрішній оборот зі світовим ринком. Вище вже був названий один із таких потоків (10), який обслуговує споживання сімейних господарств за рахунок імпорту. В обсязі цього потоку сімейні господарства зменшують попит на внутрішньому ринку продуктів і переключають його на зовнішній ринок. Частина грошей залишає сферу внутрішнього обороту і через це не надійде на внутрішній ринок продуктів.

Зв'язок національної економіки зі світовим ринком не обмежується імпортом, а неминуче включає й експорт, завдяки якому частина виробленого національного продукту надходить на світовий ринок, минаючи внутрішній. Оплата іноземними покупцями експортних поставок фірм створює новий

грошовий потік 11, за яким у внутрішній оборот надходить додаткова маса грошей. Ці гроші можуть бути у формі національної валюти, якщо вона вільно конвертована і широко застосовується у міжнародних розрахунках, або ж у формі іноземної валюти. В останньому випадку фірми продадуть цю валюту на валютному ринку за національні гроші, внаслідок чого й збільшиться їх маса в обороті завдяки потоку 11.

Якби обсяги імпорту й експорту в країні балансувалися, то балансувалися б грошові потоки 10 і 11, тобто у внутрішній оборот каналами експорту повернулося б грошей стільки, скільки їх вибуло по каналах імпорту. Проте така рівність можлива тільки випадково. Як правило, обсяги їх не балансуються, що створює певні труднощі в грошовому обороті та в реалізації національного продукту.

Якщо обсяг імпорту перевищує обсяг експорту, то в сумі чистого імпорту відплив грошей з внутрішнього ринку за потоком 10 перевищить їх надходження зі світового ринку за потоком 11. У цьому обсязі бракуватиме грошового попиту на ринку продуктів, виникнуть ускладнення з реалізацією відповідної маси національного продукту, виготовленого в країні.

Ліквідувати вказаний дефіцит платоспроможного попиту на ринку продуктів можна двома способами:

1) додатковою кредитною емісією, завдяки якій фірми та уряд зможуть мобілізувати на грошовому ринку (потоки 6 та 8) більше грошей, ніж туди надійде за потоком заощаджень сімейних господарств (потік 5);

2) залученням грошових коштів у внутрішній оборот зі світового ринку.

Перший із цих способів має ті переваги, що додатковий попит можна сформувати швидко, без втрати національного продукту на виплату процентів нерезидентам. Але цей спосіб містить у собі загрозу інфляційного зростання цін. Адже в обсязі чистого імпорту зменшаться валютні запаси країни чи її національна валюта опиниться за кордоном і в будь-який час може бути використана для закупівлі національного продукту, що призведе до розбалансування попиту і пропозиції на ринку продуктів.

Тому надійнішим і доцільнішим, хоч і не таким оперативним і дешевим, як перший, є другий спосіб – залучення грошових коштів на світовому фінансовому ринку. Воно може бути здійснене у вигляді одержання позичок в іноземних банках для оплати закупівель по імпорту або шляхом продажу на закордонних ринках національних фінансових активів (акцій, облігацій тощо), або обома способами одночасно. В усіх випадках формується новий грошовий потік 13, за яким зі світового ринку на внутрішній грошовий ринок надходить додатковий капітал. На суму цих надходжень фірми та уряд зможуть мобілізувати на грошовому ринку коштів більше, ніж туди надійшло заощаджень сімейних господарств, і збільшити свої закупівлі на ринку продуктів до рівня пропозиції, що забезпечить реалізацію всього національного продукту.

Якщо обсяг експорту перевищує обсяг імпорту, тобто виникає чистий експорт, то у величині останнього на внутрішній грошовий ринок за потоком 11 надійде грошових коштів зі світового ринку більше, ніж було спрямовано туди у зв'язку з оплатою імпорту (потік 10). У зв'язку з цим у внутрішньому обороті виявиться грошей більше, ніж потрібно, щоб сформувати платоспроможний попит на ринку продуктів, достатній для реалізації тієї частини національного продукту, яка надійде на внутрішній ринок. Виникне загроза розбалансування попиту і пропозиції на ринку продуктів і зростання цін. Уникнути цієї загрози можливо двома способами:

1) уповільненням руху грошей по каналах обороту, внаслідок чого додаткове надходження грошей за потоком 11 осяде в поточній касі фірм та сімейних господарств і не буде пред'явлене на грошовий ринок і не надійде на ринок продуктів. У цьому випадку нові потоки грошей не виникнуть;

2) спрямуванням частини грошових коштів із внутрішнього грошового ринку на світовий. Воно може бути здійснене тими ж способами, якими імпортери даної країни позичали кошти на іноземних ринках: наданням банківських позичок іноземним імпортерам та купівлею іноземних фінансових активів.

Оскільки перший із цих способів можливий за умови збільшення попиту на гроші на внутрішньому ринку, його застосування вимагає істотного поліпшення економічної, соціальної та політичної обстановки в Україні, що мало ймовірно протягом короткого проміжку часу. Тому реальнішим є другий спосіб, коли вільні кошти, насамперед валютні, розміщуються на світових ринках. У такий спосіб формується потік відпливу грошового капіталу за кордон, який позначений у моделі грошового обороту під номером 14.

Отже, через механізм урівноваження чистого імпорту притоком грошових коштів із зовні і чистого експорту відпливом грошових коштів за межі внутрішнього ринку досягається збалансування грошових потоків, які зв'язують національну економіку зі світовим ринком і, врешті-решт, збалансування всього грошового обороту країни.

Збалансування грошового обороту, а отже його нормальне функціонування, забезпечується вирівнюванням двох ключових потоків – національного доходу та реалізації національного продукту. Між цими потоками існує внутрішній зв'язок, зумовлений єдністю процесу суспільного відтворення, що створює об'єктивну основу для їх вирівнювання. Ця обставина викликає формування в процесі розподілу і використання національного доходу двох видів грошових потоків, які відносно національного доходу можна назвати потоками втрат і потоками ін'єкцій.

До потоків втрат належать: чисті податки (потік 4), заощадження сімейних господарств (потік 5) та оплата імпорту (потік 10). До потоків ін'єкцій відносять: інвестиційні витрати фірм (потік 7), державні закупівлі урядових структур (потік 9), надходження за експортом (потік 11). В обсязі потоків втрат зменшується використання сімейними господарствами національного доходу на внутрішньому ринку продуктів, що звужує можливості реалізації виробленого національного продукту. В обсязі потоків ін'єкцій збільшується надходження грошей на внутрішній ринок, вони неначебто повертаються в основне русло свого руху, що розширює можливості реалізації національного продукту. Якщо обсяги потоків втрат і ін'єкцій грошей будуть

урівноважуватися, то потоки національного доходу (2) і реалізації національного продукту (12) збалансуються.

Якщо грошовий ринок не розвинутий і не виконує зазначених функцій, або виконує не повністю, то в процес балансування грошового обороту змушений втручатися центральний банк. Йому доводиться забезпечувати регулювання обороту «вручну» – шляхом додаткової емісії грошей чи вилучення зайвої маси грошей з обороту надзвичайними заходами, зокрема валютною інтервенцією. У такій ситуації в моделі грошового обороту з'являється ще один суб'єкт – центральний банк, та ще один грошовий потік – або поповнення обороту додатковою масою грошей шляхом збільшення кредитування центральним банком комерційних банків (потік 15), або вилучення надлишку грошових коштів шляхом скорочення кредитування (потік 16).

Обидва ці потоки, балансуючи оборот грошей у поточному відтворювальному циклі, містять у собі загрозу порушення балансу в наступному циклі. Такі порушення можуть виникнути як унаслідок зміни обсягів виробленого ВВП, так і зміни співвідношення між обсягами експорту та імпорту. Якщо, наприклад, замість чистого імпорту в наступному циклі складеться чистий експорт, то з обороту доведеться вилучати відповідну масу грошей. Таке вилучення здійснюється шляхом продажу експортерами інвалютної виручки на грошовому ринку за національні гроші, хоч у наступному циклі вони знову надійдуть в оборот.

Під грошовою масою слід розуміти всю сукупність запасів грошей у всіх їх формах, які перебувають у розпорядженні суб'єктів грошового обороту в певний момент. Такими суб'єктами є приватні особи, підприємства, громадські організації, господарські об'єднання, державні установи тощо, які мають у своєму розпорядженні готівкові гроші чи вклади на різних рахунках у комерційних банках.

У структурному відношенні грошову масу можна розділити за кількома критеріями:

- за ступенем «готовності» окремих елементів до оборотності, тобто за ступенем їх ліквідності;

- за формою грошових засобів (готівкові, депозитні);
- за розміщенням у суб'єктів грошового обороту;
- за територіальним розміщенням та ін.

Грошовий агрегат – це специфічний показник грошової маси, що характеризує певний набір її елементів залежно від їх ліквідності. Кількість агрегатів, які використовуються в статистичній практиці окремих країн, не однакова, що пояснюється істотними відмінностями в елементному складі грошової маси, у спектрах активів, які розглядаються в національній практиці як гроші, у завданнях використання грошової маси в регулятивних цілях.

Агрегат M0 відображає масу готівки, яка перебуває поза банками, тобто на руках у фізичних осіб і в касах юридичних осіб. Готівка в касах банків сюди не входить.

Агрегат M1 включає гроші в агрегаті M0 + вклади в банках, які можуть бути використані власниками негайно, без попередження банків, тобто запаси коштів на поточних рахунках та на ощадних рахунках до запитання.

Агрегат M2 – це гроші в агрегаті M1 + кошти на всіх видах строкових рахунків, кошти на рахунках капітальних вкладень та інших спеціальних рахунках.

Агрегат M3 охоплює гроші в агрегаті M2 + кошти на вкладах за трастовими операціями банків.

Швидкість обігу грошей характеризує частоту, з якою кожна одиниця наявних в обороті грошей (гривня, долар тощо) використовується в середньому для реалізації товарів і послуг за певний період (рік, квартал, місяць).

Виходячи з відомого рівняння обміну І. Фішера, величину швидкості обігу грошей можна визначити за формулою:

$$V = \frac{P \cdot Q}{M},$$

де V – швидкість обігу грошей;

P – середній рівень цін на товари та послуги;

Q – фізичний обсяг товарів та послуг, що реалізовані в даному періоді;

M – середня маса грошей, що перебуває в обороті за даний період.

Грошово-кредитний мультиплікатор – це процес створення нових банківських депозитів (безготівкових грошей) при кредитуванні банками клієнтури на основі додаткових (вільних) резервів, що надійшли в банк ззовні.

Щоб краще уявити механізм грошово-кредитного мультиплікатора, розглянемо призначення та порядок формування вільних резервів банків.

Вільний резерв – це сукупність грошових коштів комерційного банку, які в даний момент є в розпорядженні банку і можуть бути використані ним для активних операцій.

Крім вільного, існує загальний банківський резерв, що являє собою всю суму грошових коштів, які є в даний момент у розпорядженні банку і не використані для активних операцій. Частину загального резерву банки повинні зберігати в грошовій формі і не використовувати для поточних потреб. Ця частина називається *обов'язковим резервом*. Обсяг його визначається на підставі норм обов'язкового резервування, які встановлюються НБУ у відсотках до суми банківських пасивів. Різниця між загальним і обов'язковим резервами становить вільний резерв банку.

1. Визначте сутність та основні риси грошового обороту.
2. Назвіть основні потоки грошей, по яких вони рухаються в процесі обороту. Що таке потоки втрат і потоки ін'єкцій? Чи збігаються обсяги цих двох груп потоків?
3. Які два потоки в грошовому обороті рівнозначні і повинні балансуватись?
4. На які три сектори можна розділити грошовий оборот за економічним змістом його потоків?
5. Чому існують два підходи до виміру маси грошей — через грошову базу і через грошові агрегати?
6. Чи можна вважати нормальними співвідношення грошових агрегатів $M0$ і $M3$ в Україні? Якщо ні, то чому і чим таке співвідношення спричинене?
7. Чи входить до агрегату $M0$ запас готівки в касах комерційних банків? Обґрунтуйте свою відповідь.
8. Чи входить до агрегату $M3$ запас грошей, який зберігають комерційні банки на своїх коррахунках у центральному банку?
9. Чи є зміна швидкості обігу грошей самостійним фактором впливу на ринкову кон'юнктуру чи це лише механічний наслідок зміни маси грошей, коли при збільшенні маси швидкість зменшується, а при зменшенні — збільшується?
10. Поясніть, чому при наданні банками позичок виникає грошово-кредитна мультиплікація?

ТЕМА: ГРОШОВИЙ РИНОК

Мета: дослідити сутність, структуру та особливості прояву грошового ринку, засвоїти механізм функціонування грошового ринку

Ключові терміни: грошовий ринок, фінансові посередники, капітальне фінансування, фінансування шляхом отримання позик, ринок позикових капіталів, валютний ринок, попит на гроші, пропозиція грошей, ринок грошей, ринок капіталів, міжбанківський ринок, відкритий ринок, ринок цінних паперів

Після вивчення цього розділу Ви зможете:

- визначити сутність, структуру та особливості прояву грошового ринку;
- засвоїти особливості формування та чинники зміни попиту на гроші та пропозиції грошей;
- побудувати інституційну модель грошового ринку та засвоїти його структуру;
- побудувати графічну модель ринку грошей та зрозуміти механізм його урівноваження.

Рекомендована література

1. Банки и банковские операции: Учебник для ВУЗов/ Под ред. Е.Ф. Жукова. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 2005 г.
2. Гроші та кредит: Підручник. – 5-те вид., без змін/ М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М.Лазепко та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2008р.
3. Гроші та кредит: Підручник/ А.В. лемківський. – К.: ДАКОР, 2007р.
4. Коваленко Д.І. Гроші та кредит: теорія і практика: Навч.посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010 р.
5. Михайловська І.М., Ларіонова К.Л. Гроші та кредит практикум: Навч. Посібник – Львів: «Новий Світ -2000».

Методичні рекомендації до теми

Вивчаючи цю тему, необхідно усвідомити, що грошовий (монетарний) ринок – це особливий сектор ринку, на якому здійснюються купівля та продаж грошей як специфічного товару, формуються попит, пропозиція і ціна на цей товар. Визначальний вплив зміни попиту та пропозиції грошей на ставку процента як їх ціну є свідченням підпорядкованості грошового ринку загальним закономірностям функціонування ринку взагалі.

Звернути увагу на те, що механізм грошового ринку має істотні відмінності від механізму звичайного товарного ринку: продаж грошей виступає у формі надання позичок чи купівлі особливих фінансових інструментів; купівля грошей – у формі одержання позичок чи продажу таких фінансових інструментів; попит на гроші – у формі бажання економічних суб'єктів мати у своєму розпорядженні певну масу грошей на визначену дату; пропозиція грошей – у формі запасу грошей, який економічні суб'єкти готові передати у тимчасове користування; ціна грошей – у формі процента.

В інституційній моделі грошового ринку виокремлюються два сектори з різним характером руху грошей – сектор прямого фінансування і сектор опосередкованого фінансування (рис.3.1). Перевагою першого сектору є те, що безпосередній характер взаємовідносин між продавцями (кредиторами) і покупцями (позичальниками) істотно знижує їх витрати на здійснення операцій. Перевагою другого сектору є те, що участь у взаємовідносинах між кредиторами і позичальниками фінансових посередників істотно знижує ризики, пов'язані з розміщенням грошових коштів.

Грошовий ринок класифікується за різними критеріями. Основними з них є: види інструментів, з допомогою яких гроші переміщуються від продавців до покупців; інституційні ознаки грошових потоків; економічне призначення купівлі грошей. За першим критерієм грошовий ринок поділяється на: ринок позичкових зобов'язань, ринок цінних паперів, валютний ринок; за другим критерієм – на фондовий ринок, ринок банківських кредитів, ринок послуг небанківських фінансово-кредитних

установ; за третім критерієм – на ринок грошей і ринок капіталів. Центральне місце в структурі грошового ринку посідає ринок грошей.

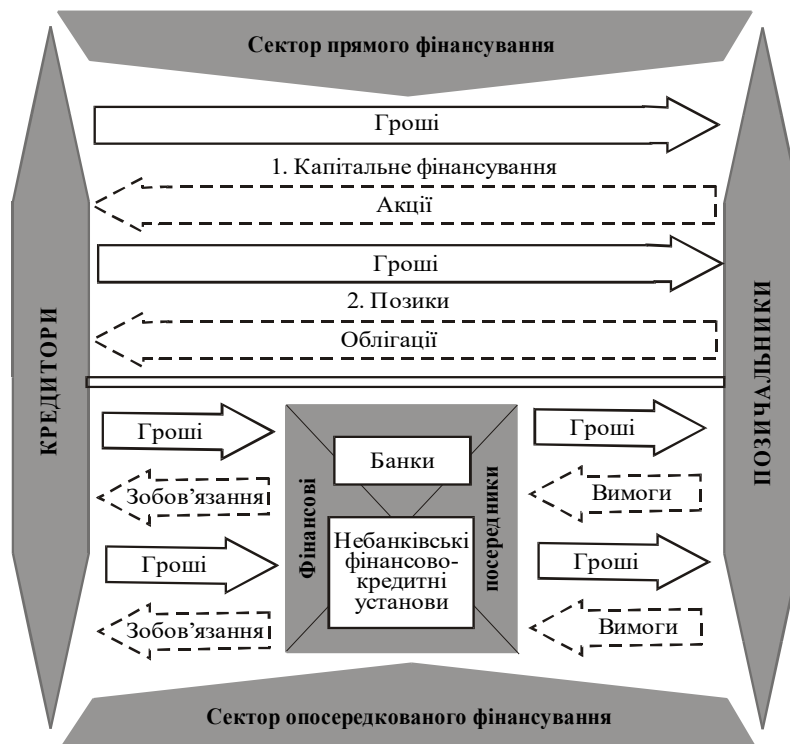

Рис. 3.1 Інституційна модель грошового ринку

Грошовий ринок класифікується за різними критеріями. Основними з них є: види інструментів, з допомогою яких гроші переміщуються від продавців до покупців; інституційні ознаки грошових потоків; економічне призначення купівлі грошей. За першим критерієм грошовий ринок поділяється на: ринок позичкових зобов'язань, ринок цінних паперів, валютний ринок; за другим критерієм – на фондовий ринок, ринок банківських кредитів, ринок послуг небанківських фінансово-кредитних установ; за третім критерієм – на ринок грошей і ринок капіталів. Центральне місце в структурі грошового ринку посідає ринок грошей.

Розмежування грошового ринку на ринок грошей і ринок капіталів має досить умовний характер. Адже запозичення грошей на строк до одного року зовсім не гарантує того, що наявний в обороті позичальника капітал не збільшиться протягом цього терміну. І навпаки, запозичення на строк більше

року не гарантує того, що ці гроші не будуть використані для здійснення коротких платежів і не вплинуть на кон'юнктуру ринку грошей. Проте навіть умовне розмежування цих ринків має важливе практичне значення для їх функціонування, оскільки дає можливість їх суб'єктам здійснювати свою діяльність більш цілеспрямовано й ефективно.

Якщо всі три види структуризації грошового ринку звести в єдину систему, то її можна подати у вигляді такої схеми (рис. 3.2).

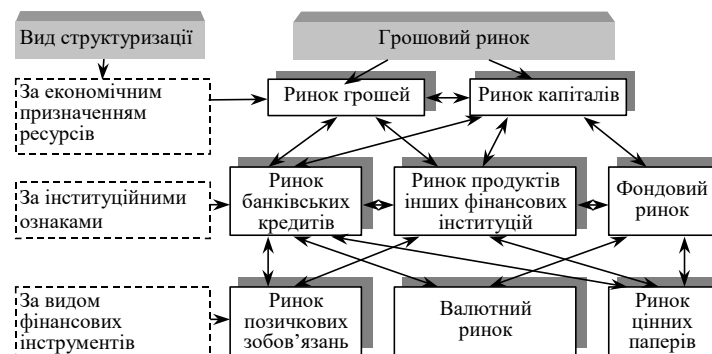

Рис. 3.2 Схема системної структуризації грошового ринку

Як видно з наведеної схеми, між усіма елементами грошового ринку, незалежно від того, за якими критеріями вони були відокремлені, існує внутрішній взаємозв'язок, що підтверджує його внутрішню єдність.

Треба усвідомити, що визначальну роль у механізмі ринку грошей відіграє попит на гроші, під яким слід розуміти бажання економічних суб'єктів мати у своєму розпорядженні певний запас грошей на певний момент. Це явище залишку і має об'єктивний характер, оскільки визначається під впливом факторів, що діють у реальній економіці, — зміни обсягу ВВП, рівня цін, швидкості обігу грошей, рівня процента тощо. Пропозиція грошей являє собою той запас грошей, який економічні суб'єкти готові надати в тимчасове користування позичальникам. Це більш екзогенне явище, ніж попит на гроші. Вона формується на базі наявної маси грошей в обороті й емісійної діяльності банків. Тому банки, регулюючи пропозицію грошей, повинні орієнтуватися на зміну попиту на гроші, а не навпаки.

Зрівноваження попиту і пропозиції на ринку грошей визначає об'єктивний рівень ставки процента, за якого досягається стабілізація кон'юнктури цього ринку. Взаємозв'язок між попитом, пропозицією і ціною грошей на цьому ринку реалізується відповідно до загальних закономірностей функціонування ринку: попит на гроші впливає на рівень процента прямо пропорційно, а пропозиція грошей – обернено пропорційно.

?

Питання для самоперевірки

1. Що таке грошовий ринок? Чим відрізняються операції купівлі-продажу на грошовому і фінансовому ринках?
2. Що є об'єктом і суб'єктом на грошовому ринку?
3. Що є інструментом купівлі-продажу на грошовому ринку?
4. На які сектори поділяється грошовий ринок?
5. Чим характерні потоки грошей у секторі непрямого фінансування?
6. Чим характерні потоки грошей у секторі прямого фінансування?
7. Дайте характеристику структури грошового ринку?
8. Що таке попит на гроші?
9. Назвіть чинники впливу на попит на гроші?
10. Чим ціна на грошовому ринку відрізняється від ціни на товарному ринку?

ТЕМА: ГРОШОВІ СИСТЕМИ

Мета: дослідити сутність та механізм функціонування грошової системи, засвоїти процес формування грошової системи в Україні

Ключові терміни: грошова система, грошова одиниця, масштаб цін, валютний курс, емісійна система, грошове регулювання, готівкові розрахунки, безготівкові розрахунки

Після вивчення цього розділу Ви зможете:

- зрозуміти сутність та механізм функціонування грошової системи, її відмінність від грошового обороту та грошового ринку;
- усвідомити закономірності еволюції грошових систем від саморегульованих систем повноцінних грошей до систем регульованого державою обігу кредитних грошей;
- засвоїти процес формування грошової системи в Україні;
- визначати цілі грошово-кредитної політики та адекватні їм інструменти цієї політики;

Рекомендована література

1. Гроші та кредит: Підручник. – 5-те вид., без змін/ М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М.Лазепко та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2008р.
2. Гроші та кредит: Підручник/ А.В. Лемківський. – К.: ДАКОР, 2007р.
3. Коваленко Д.І. Гроші та кредит: теорія і практика: Навч.посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010 р.
4. Михайловська І.М., Ларіонова К.Л. Гроші та кредит практикум: Навч. Посібник – Львів: «Новий Світ -2000».
5. Ставицький А.В., Хомяк В.Г. Вплив монетарної політики на економічну безпеку України // Фінанси України. – 2007 р.

Методичні рекомендації до теми

Вивчаючи цю тему, треба усвідомити, що **грошова система** – це форма організації грошового обороту, визначена загальнодержавними законами. Має нормативно-правовий характер і призначена забезпечити рівність усіх суб'єктів грошового обороту, однакову доступність їх до грошового ринку, єдність вимог щодо правил поведінки суб'єктів грошового обороту.

Як явище нормативно-правове, грошова система містить ряд елементів: назву і величину грошової одиниці; види грошових знаків і види платіжних засобів; механізми регулювання готівкового і безготівкового секторів обороту, валютного ринку; інститути, що регулюють грошовий оборот.

Грошові системи видозмінювалися і розвивалися в міру розвитку грошей – від систем, побудованих на принципі саморегулювання обороту грошей, до систем, за яких регулювання пропозиції грошей здійснюється державою (рис. 4.1)

Із проголошенням у 1991 р. України самостійною державою виникла необхідність сформувати власну грошову систему. За період, що минув, досягнуті значні успіхи у вирішенні цього завдання. Сьогодні українська держава в особі НБУ досить успішно регулює пропозицію грошей з метою забезпечення її стабільності. Проте процес формування ефективного механізму грошової системи України ще не закінчився.

Державне регулювання грошового обороту займає важливе місце в системі державного управління економікою, оскільки дає можливість впливати на всі процеси на макро- та мікроекономічних рівнях. Методи регулювання грошового обороту поділяються на прямі та опосередковані. За прямих методів законодавчо встановлюються норми і правила, що безпосередньо регламентують поведінку суб'єктів грошового обороту. За опосередкованих методів здійснюється вплив центрального банку на певні грошові індикатори, зміна яких впливає на поведінку суб'єктів грошового обороту, насамперед на їх попит на товарних ринках. Головним методом опосередкованого регулювання є грошово-кредитна політика НБУ.

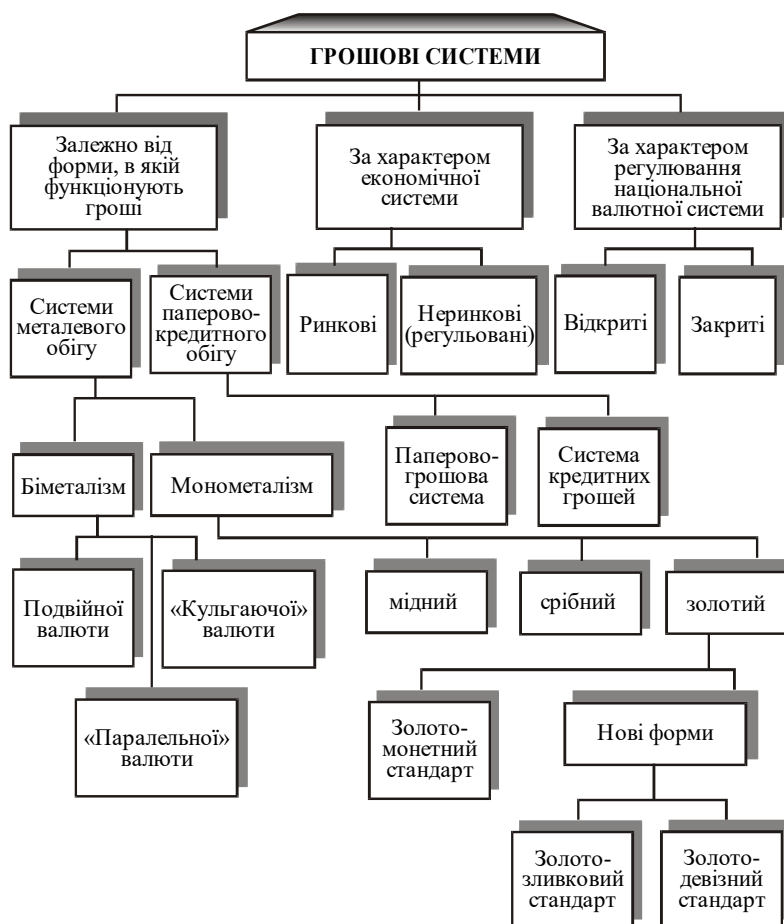

Рис. 4.1. Схема класифікації грошових систем

Грошово-кредитна політика — це сукупність взаємозв’язаних, скоординованих на досягнення заздалегідь визначених суспільних цілей, заходів щодо регулювання грошового обороту, які здійснює держава через свій центральний банк. Основними стратегічними цілями грошово-кредитної політики є загальноекономічні. Основними інструментами грошово-кредитної політики, які застосовує НБУ, є: операції відкритого ринку, регулювання норми обов’язкового резервування, процентна політика, рефінансування комерційних банків, регулювання курсу національної валюти. Вибір того чи іншого інструмента визначається залежно від конкретного стану ситуації на грошовому ринку.

Пропозиція грошей здійснюється банківською системою через емісію грошей центральним банком та кредитну мультиплікацію депозитів комерційними банками. Внутрішньосистемна замкнутість та кредитний характер цього процесу забезпечують високу його ефективність, що проявляється в

автоматичному збалансуванні попиту і пропозиції на грошовому ринку. Проте є один фактор, що постійно загрожує деформувати дію цього механізму, — необхідність монетизації бюджетного дефіциту. Якщо уряд не в змозі профінансувати бюджетний дефіцит за рахунок розміщення своїх зобов'язань на вторинному ринку, то він примушуватиме центральний банк купувати ці зобов'язання, що призведе до збільшення пропозиції грошей і порушення рівноваги на товарних ринках. Такі ж наслідки може мати систематична і широкомасштабна купівля центробанком державних цінних паперів на вторинному ринку, якщо він надто переповнений цими паперами, що загрожує втратою ліквідності комерційним банкам.

Показник монетизації ВВП не є альтернативою до показника зрівноваженості попиту і пропозиції на грошовому ринку. Кожний із них характеризує окремий аспект зв'язку грошового обороту з реальною економікою, і їх потрібно паралельно враховувати в управлінні грошовим оборотом. Головним правилом при цьому має бути забезпечення рівноваги між попитом і пропозицією грошей, на якому б рівні не перебувала монетизація економіки — надто низькому чи надто високому. І навпаки, зусилля щодо оптимізації рівня монетизації ВВП не можуть дати позитивних наслідків, якщо вони спрямовані на порушення рівноваги між попитом і пропозицією грошей.

?

Питання для самоперевірки

1. Що таке грошова система?
2. Елементи грошової системи та їхня характеристика.
3. Особливості сучасних грошових систем.
4. Етапи розвитку грошової системи.
5. Сутність грошової реформи і методи її проведення.
6. Виділіть і охарактеризуйте структурні елементи національної грошової системи України.
7. Яке місце в національній грошовій системі займає процес грошового обороту?
8. Розкрийте сутність грошової системи біметалізму і монометалізму.
9. У чому полягають відмінності грошових систем при адміністративній та ринковій моделях економіки?
10. Які принципи притаманні грошовій системі будь-якого типу?

ТЕМА: ІНФЛЯЦІЯ ТА ГРОШОВІ РЕФОРМИ

Мета: дослідити сутність, причини та закономірності розвитку інфляції, розглянути види інфляції, вивчити сутність та види грошових реформ

Ключові терміни: інфляція, прихована інфляція, відкрита інфляція, повзуча інфляція, галопуюча інфляція, гіперінфляція, суперінфляція, грошова реформа, девальвація, ревальвація

Після вивчення цього розділу Ви зможете:

- зрозуміти сутність, форми прояву та способи виміру інфляції;
- ознайомитися з науковими дискусіями щодо причин інфляції;
- пізнати механізм впливу інфляції на реальну економіку, її економічні та соціальні наслідки;
- засвоїти завдання та механізм державного регулювання інфляції;
- ознайомитися з основними особливостями інфляційного процесу в Україні в перехідний період;
- зрозуміти сутність, завдання та види грошових реформ; визначити особливості проведення грошової реформи в Україні

Рекомендована література

1. Александрова М.М., Маслова С.О. Гроші. Фінанси. Кредит: Навчально-методичний посібник - 2-ге видання, переробл. і доповн. – К.: ЦУЛ, 2002р.
2. Гроші та кредит: Підручник. – 5-те вид., без змін/ М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М.Лазепко та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2008 р.
3. Коваленко Д.І. Гроші та кредит: теорія і практика: Навч.посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010 р.
4. Михайловська І.М., Ларіонова К.Л. Гроші та кредит практикум: Навч. Посібник – Львів: «Новий Світ -2000».
5. Індекси інфляції// Податки та бухгалтерський облік, 2004. - №71

Методичні рекомендації до теми

При вивченні цієї теми необхідно усвідомити, що інфляція – це знецінення грошей внаслідок надмірного зростання їх маси в обороті, що виявляє себе через зростання цін.

Інфляція є важливим чинником, який визначає внутрішню фінансовому рівновагу в соціально-економічній системі й рівень життя населення. *По-перше*, вона враховується під час складання економічних програм на мікро- та макрорівнях. *По-друге*, з нею пов'язані соціальні питання та індексація пенсій та допомог, зростання заробітної плати, стипендій. *По-третє*, інфляція впливає на визначення процентних ставок, облікової політики НБУ. *По-четверте*, вона впливає на взаємовідносини з міжнародними фінансовими організаціями, які надають великого значення рівню інфляції та виконанню зобов'язань щодо його зниження.

Розрізняють внутрішні й зовнішні причини виникнення інфляції. Серед внутрішніх можна виділити не грошові та грошові – монетарні (рис 5.1).

Найбільш науково обґрунтованою і оптимальною є класифікація видів інфляції за чотирма ознаками:

- залежність від можливості передбачити зростання цін;
- залежність від типу економічної системи;
- за темпами знецінення грошей;
- за чинниками, що спричиняють інфляційний процес.

Залежно від типу економічної системи розрізняють *приховану* та *відкриту* інфляцію.

Прихована інфляція має місце, якщо загальна економічна нерівновага між грошовим попитом та пропозицією виникає в економічній системі, де існує загальний державний контроль за виробництвом, цінами та всім суспільним відтворенням.

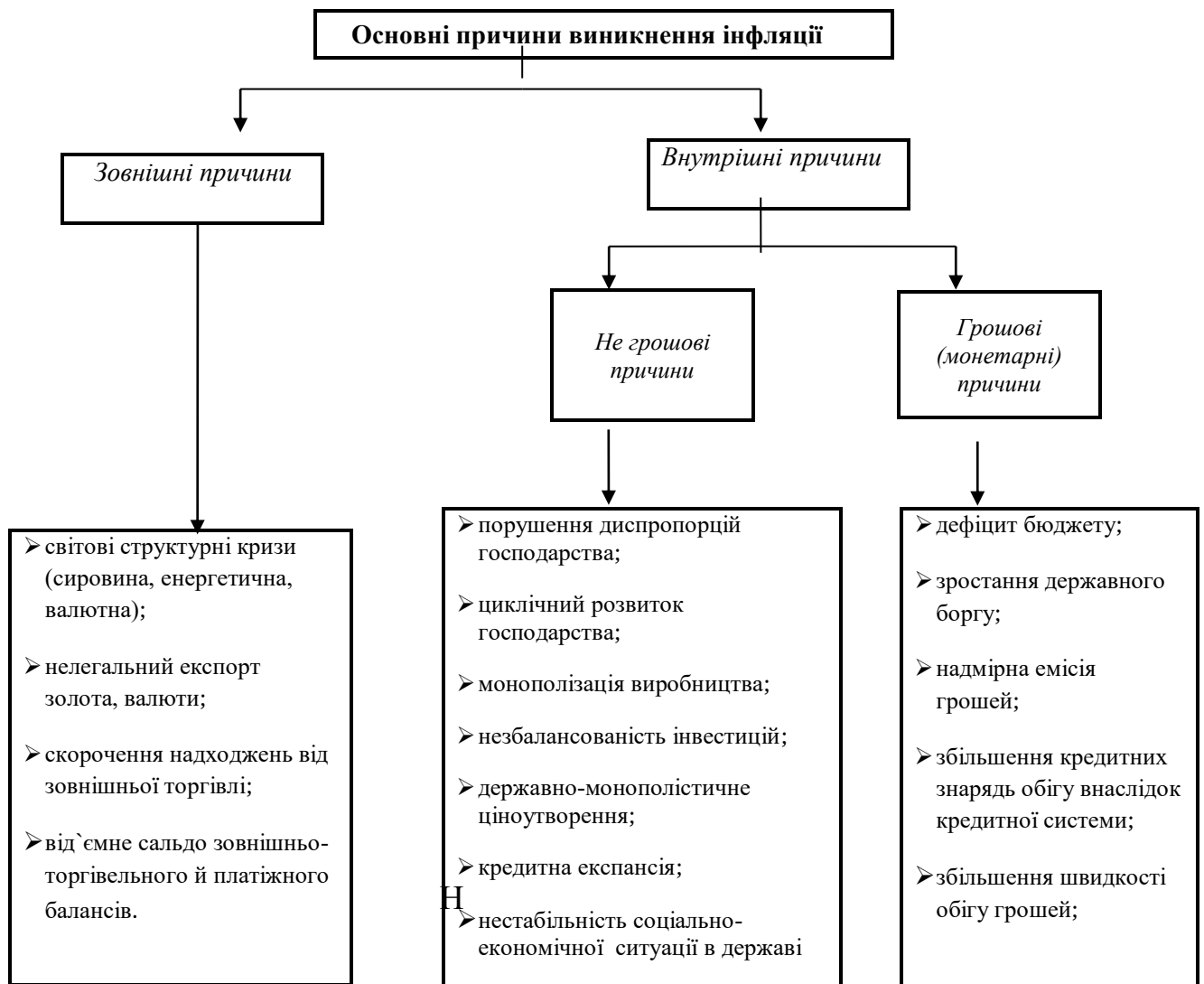

Рис. 5.1 Основні причини виникнення інфляції

Відкритою називають інфляцію, якщо загальна економічна нерівновага між суспільним попитом та пропозицією виявляється у підвищенні цін.

Залежно від рівня інтенсивності знецінення грошей відкрита інфляція поділяється на: *повзучу, галопуючу, гіперінфляцію*.

Серед комплексу заходів щодо оздоровлення і впорядкування грошового обороту особливе місце займають **грошові реформи**. Вони являють собою повну чи часткову перебудову грошової системи, яку проводить держава з метою оздоровлення грошей чи поліпшення механізму регулювання грошового обороту стосовно нових соціально-економічних умов чи одне і друге водночас.

Грошові реформи, що проводилися в різні часи в багатьох країнах, значно відрізнялися своїми цілями, глибиною реформування існуючих грошових систем, методами стабілізації валют, підготовчими заходами тощо. Їх можна класифікувати за кількома ознаками.

За глибиною реформаційних заходів можна виділити структурні або повні грошові реформи та реформи часткового типу.

Структурні (повні) грошові реформи проводилися у період переходу від біметалізму до золотого монометалізму, від останнього – до системи паперовогрошового чи кредитного обігу. В усіх цих випадках потрібно не тільки замінити один вид грошей на інший, а й здійснити істотні структурні зміни в економіці, в державних фінансах, банківській і валютній системах тощо. Такі структурні зміни диктуються особливостями нових грошей, що запроваджуються в обіг, і повинні забезпечити передумови для їх успішного функціонування.

Реформи часткового типу торкаються тільки самої організації грошового обороту і зводяться до зміни окремих елементів грошової системи. Сама база грошової системи та структура економіки і грошово-кредитних відносин залишаються незмінними. За таких реформ найчастіше змінюється масштаб цін, вид та номінал грошових знаків, механізм емісії грошей тощо. У сучасних умовах, коли в усіх країнах запроваджені неповноцінні гроші, що мають здатність до швидкого знецінення, реформи часткового типу проводяться досить часто, є найбільш типовими у світовій практиці. Найбільш показовими реформами цього типу були грошові реформи 1947 та 1961 рр. у СРСР.

У 90-ті роки в Україні була проведена широкомасштабна грошова реформа, яка за своїм характером може бути віднесена до категорії повних або структурних реформ. До найхарактерніших її особливостей належать: багаточинникова зумовленість та багатоцільове спрямування; тривалий період проведення; застосування тимчасових грошей як перехідних та їх гіпервисоке

знецінення; створення в ході реформи нового механізму монетарного регулювання; особлива соціальна спрямованість реформи та ін.

Розпочалася реформа в січні 1992 р. випуском у готівковий обіг купоно-карбованця багаторазового використання, а закінчилася у вересні 1996 р. випуском в обіг гривні, тобто тривала майже 5 років. Беручи до уваги вжиті за цей період заходи, можна виділити кілька етапів реформи:

- перший етап (січень – листопад 1992 р.), на якому в обіг було випущено купоно-карбованець і забезпечено його функціонування. На цьому етапі уряд України розпочав формувати власний емісійний механізм і одержав можливість самостійно забезпечувати потреби обороту в грошовій масі;

- другий етап (листопад 1992 – серпень 1996 р.), на якому український карбованець остаточно закріпився в обороті як єдина національна, хоч і тимчасова, валюта, а також були створені економічні та фінансові передумови для її стабільного функціонування, насамперед як засобу обігу та засобу платежу;

- третій етап (вересень 1996 р.), яким успішно завершилася грошова реформа введенням в оборот постійної грошової одиниці гривні. Завершення реформи у вересні 1996 р. було підготовлено успіхами її другого етапу: подоланням гіперінфляції, витісненням з готівкового обігу долара, помітною трансформацією на ринкових засадах економіки, запровадженням у практику нових методів та інструментів монетарного регулювання.

1. Дайте визначення поняття інфляції. Які відмінності існують у трактуванні поняття інфляції?
2. Чи будь-яке зростання цін є інфляцією? Чи зводиться інфляція тільки до зростання цін?
3. Що таке повзуча, галопуюча і гіперінфляція?
4. Чи завжди інфляція негативно впливає на економіку?
5. Чому в Україні інфляція набула форми стагфляції?
6. Назвіть особливості інфляції в Україні в 90-ті роки?
7. Яку роль відіграє бюджетний дефіцит у розвитку інфляції?
8. Дайте визначення поняття грошової реформи?
9. Які види грошових реформ Ви знаєте?
10. Назвіть основні особливості грошової реформи в Україні?

ТЕМА: ВАЛЮТНИЙ РИНОК І ВАЛЮТНІ СИСТЕМИ

Мета: вивчити сутність валюти та її класифікації, розглянути валютний курс та фактори, що впливають, розглянути світову валютно-фінансову систему та шляхи становлення національної валютної системи України

Ключові терміни: валюта, національна валюта, іноземна валюта, конвертованість, валютний курс, котирування валют, національна валютна система, регіональна (міжнародна) валютна система, світова валютна система

Після вивчення цього розділу Ви зможете:

- дати характеристику сутності, призначення та специфічних ознак валюти;
- зрозуміти сутність та механізм функціонування валютного ринку, визначити основні види операцій на цьому ринку;
- з'ясувати сутність валютного курсу та основи курсоутворення;
- зрозуміти роль платіжного балансу і золотовалютних резервів у системі валютного регулювання;
- зрозуміти механізми функціонування світової та міжнародних валютних систем;
- визначити місце і роль міжнародних ринків грошей і капіталів у міжнародних валютних відносинах.

Рекомендована література

1. Александрова М.М., Маслова С.О. Гроші. Фінанси. Кредит: Навчально-методичний посібник - 2-ге видання, переробл. і доповн. – К.: ЦУЛ, 2002р.
2. Боринець С.Я. Міжнародні фінанси: Підручник. – К.: Знання-Прес, 2002р.
3. Гроші та кредит: Підручник. – 5-те вид., без змін/ М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М.Лазепко та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2008 р.
4. Коваленко Д.І. Гроші та кредит: теорія і практика: Навч.посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010 р.

Методичні рекомендації до теми

Важливо звернути увагу на те, що поняття «валюта» не слід ототожнювати з поняттям «грошова одиниця». Національні гроші у процесі обслуговування зовнішньоекономічних відносин втрачають свою самостійність, прийнятність. У зв'язку з цим виникає потреба у грошових коштах, головним призначенням яких має бути обслуговування зовнішньоекономічних відносин у будь-яких сферах їх прояву чи походження. Це відбувається під час формування та реалізації міжнародних валютних, розрахункових та кредитно-фінансових операцій як на внутрішньому, так і зовнішніх ринках.

Валюту можна класифікувати за різними критеріями: за емітентами, за режимом використання, за матеріально-речовим виглядом, за економічними умовами країни походження (слабка, або м'яка; сильна, або тверда), за відношенням до валютних запасів країни (резервна валюта, вільно використовувана валюта), за видами валютних операцій.

Важливою рисою валюти є конвертованість. Вивчаючи тему, слід звернути увагу не тільки на наявність різних ступенів конвертованості, а й особливо на чинники та значення цього явища. Треба усвідомити, що без внутрішньої конвертованості неможлива повна зовнішня конвертованість. Внутрішня стосується угод між резидентами всередині своєї країни, охоплює як поточні, так і капітальні операції. Конвертованість передбачає наявність ринкового господарства, відкритість економіки, самостійність дій учасників економічного обміну на свій страх і ризик, конкурентоспроможність, збалансованість тощо. Крім того, треба засвоїти інституційні норми конвертованості як національні в рамках валютної політики, так і загальні, визначені МВФ. Обмеження щодо конвертованості за поточними операціями можуть бути як прямими, так і опосередкованими, і набувати різної форми. Слід усвідомити, що хоча конвертованість є фінансовим поняттям, вона не може існувати без лібералізації зовнішньої торгівлі. Тобто навіть за відсутності обмежень на платежі, наявність обмежень на міжнародну торгівлю робить

валюту неконвертованою за поточними операціями. Конвертованість за капітальними операціями пов'язана з рухом капіталу, а саме з прямими та портфельними інвестиціями, кредитами, трансферами та капітальними трастами. Обмеження щодо капітальних платежів вважаються виправданими і застосовуються з метою припинення відпливу капіталу та досягнення макроекономічної стабілізації, особливо у країнах з перехідною, нестабільною економікою.

Вивчаючи валютний ринок, слід звернути увагу на те, що його призначення полягає в урівноваженні попиту і пропозиції, але на специфічний товар – валюту. Валютний ринок треба розглядати за його економічним змістом та за інституційною побудовою.

У даному питанні необхідно усвідомити його якісні внутрішні властивості. Ступінь розвинутості валютного ринку визначається рівнем економічної свободи дій суб'єктів ринку, рухомою силою функціонування яких є власний матеріальний інтерес. З'ясовуючи сутність валютного ринку, слід пам'ятати, що призначення й економічна роль останнього виявляються у функціях, які він виконує. Крім того, необхідно звернути увагу на склад та роль суб'єктів валютного ринку.

Розвиток зовнішньоекономічних відносин вимагає особливого інструмента, за допомогою якого суб'єкти, що діють на міжнародному ринку, могли б підтримувати між собою тісні фінансові взаємозв'язки. Таким інструментом виступають банківські операції з обміну іноземної валюти. Найважливішим елементом у системі банківських операцій з іноземною валютою є обмінний валютний курс.

Валютний курс – це ціна грошової одиниці однієї країни, виражена у грошовій одиниці іншої країни.

Валютний курс необхідний для:

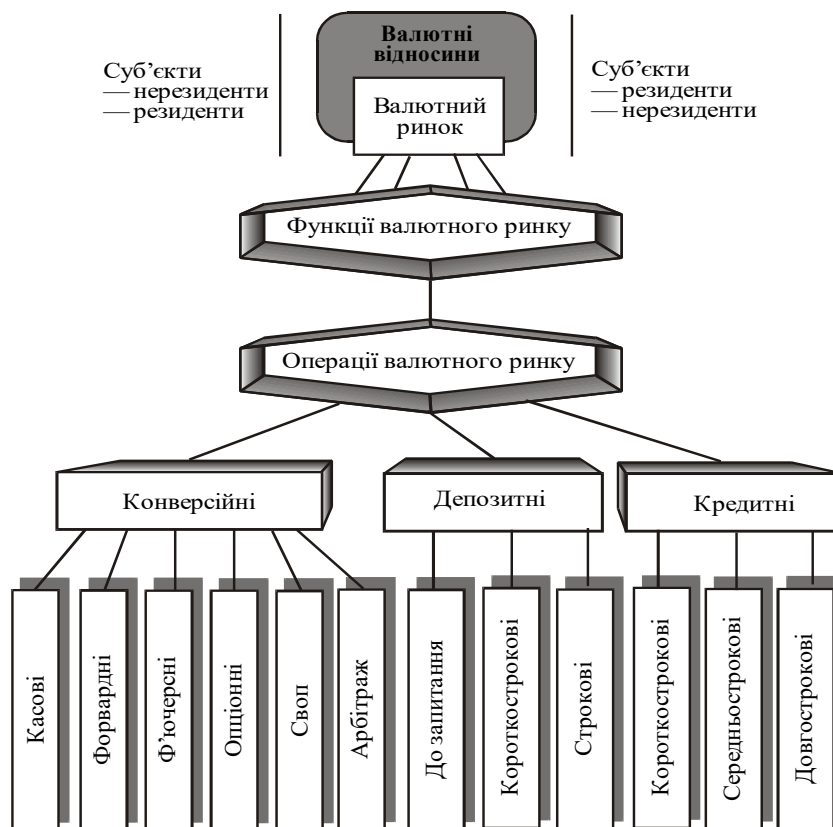
- під час купівлі та продажі валюти у зв'язку з експортом та імпортом товарів чи послуг;

- для порівняння цін світових та національних ринків, а також вартісних показників різних країн, виражених у національних або іноземних валютах;
- при наданні кредитів та здійсненні інших зовнішньоекономічних операцій.

Валютний курс як базове співвідношення цін двох валют може встановлюватися законодавчо або визначатися у процесі їх взаємного котирування.

Котирування валют – це встановлення валютного курсу на основі ринкових механізмів.

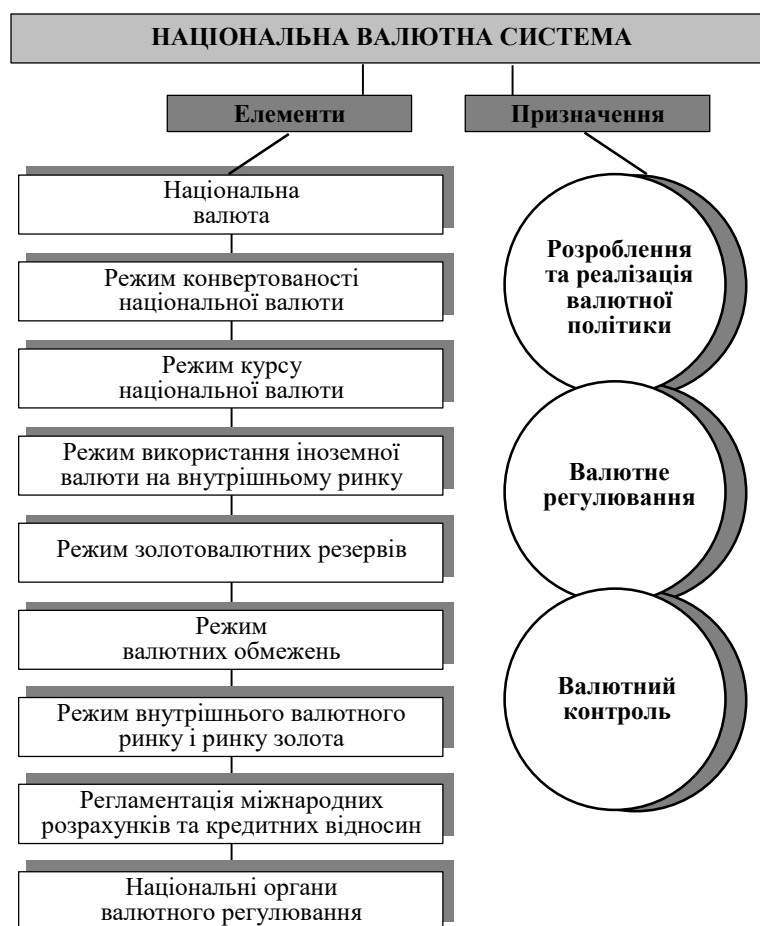
Що стосується валютних операцій, то слід підкреслити їх різноманітність (рис.6.1). Найбільш відомою є класифікація за строками і за механізмом здійснення. Слід зауважити, що угоди валютного ринку є, як правило, стандартизованими, можуть виконуватись або на його біржовому сегменті (наприклад ф'ючерс — суто біржовий контракт), або на позабіржовому (наприклад форвард), або на обох сегментах (інші форми торгівлі).

6.1 Схема класифікації операцій валютного ринку

Оборот світового валютного ринку на 41 % із всіх угод з валютою становлять угоди спот, 53 % – форварди і свопи, близько 6 % – ф'ючерси та опціони. Причому частка операцій спот поступово скорочується, форвардів і свопів збільшується, а ф'ючерси й опціони продовжують обіймати незначні позиції. Ураховуючи всі підходи щодо розвитку валютного ринку, студенти на основі аналізу офіційних та періодичних видань мають узагальнити тенденції цього розвитку і становлення валютного ринку України.

Найважливішим елементом міжнародних валютних відносин виступає *валютна система*. Розрізняють *національну* та *світову* валютні системи. Світова валютна система розвивається на регіональному та глобальному (світовому) рівнях. Національна валютна система є складовою грошової системи країни, хоч і відносно самостійною, оскільки виходить за національні рамки. Схема елементарної структури та призначення національної валютної системи наведена на рисунку 6.2.

6.2 Схема елементарної структури та призначення національної валютної системи

1. Чим поняття «валюта» відрізняється від поняття «гроші»?
2. Які види валют Ви можете назвати?
3. Поясніть поняття «валютні відносини» і назвіть їх учасників (суб'єктів).
4. Що таке конвертованість валюти, які види конвертованості валюти Ви знаєте?
5. Яке економічне значення має вільна конвертованість валюти? У чому вона проявляється?
6. Що таке валютний курс?
7. Що таке паритет купівельних спроможностей валют?
8. Які чинники впливають на величину валютного курсу та викликають його коливання?
9. Що таке валютний ринок?
10. Назвіть усі функції валютних ринків та види операцій, що виконуються на них.
11. Що таке валютна система, валютна політика, валютне регулювання?
12. Назвіть органи валютної політики і валютного регулювання в Україні.

ТЕМА: ТЕОРІЇ ГРОШЕЙ

Мета: вивчити загальні методологічні основи кількісної теорії грошей, розглянути основні постулати номіналістичної, металістичної та монетарної теорії грошей, визначити основні аспекти грошово-кредитної політики України у світлі сучасних монетарних теорій.

Ключові терміни: номіналістична теорія грошей, монетарна теорія грошей, класична кількісна теорія грошей, сучасний монетаризм

Після вивчення цього розділу Ви зможете:

- поглибити знання, одержані в попередніх розділах, щодо механізму функціонування попиту і пропозиції грошей на підставі ознайомлення з процесом розвитку монетаристської теорії;
- зрозуміти вклад в теорію грошей провідних економістів Заходу XX ст.;
- зрозуміти об'єктивний характер сучасного зближення кейнсіанських та неокласичних позицій у кількісній теорії грошей.

Рекомендована література

1. Александрова М.М., Маслова С.О. Гроші. Фінанси. Кредит: Навчально-методичний посібник - 2-ге видання, переробл. і доповн. – К.: ЦУЛ, 2002р.
2. Гроші та кредит: Підручник. – 5-те вид., без змін/ М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М.Лазепко та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2008р.
3. Коваленко Д.І. Гроші та кредит: теорія і практика: Навч.посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010 р.
4. Михайловська І.М., Ларіонова К.Л. Гроші та кредит практикум: Навч. Посібник – Львів: «Новий Світ -2000».
5. Фрідман М. Кількісна теорія грошей. – М., 1996р.

Методичні рекомендації до теми

Вивчаючи цю тему, необхідно запам'ятати, що кількісна теорія грошей є нині пануючою. Згідно з цією теорією вартість грошей і рівень товарних цін змінюється залежно від кількості грошей в обігу: чим їх більше, тим ціни на товари вищі, а вартість грошей нижча, і навпаки.

Слід звернути увагу на те, що кількісна теорія грошей включає два базові положення:

- принцип причинності, тобто зміна цін на товари пояснюється змінами кількості грошей в обігу;
- принцип пропорційності, тобто ціни на товари змінюються пропорційно зміні кількості грошей в обігу.

Основні напрями кількісної теорії грошей подані на рис.7.1

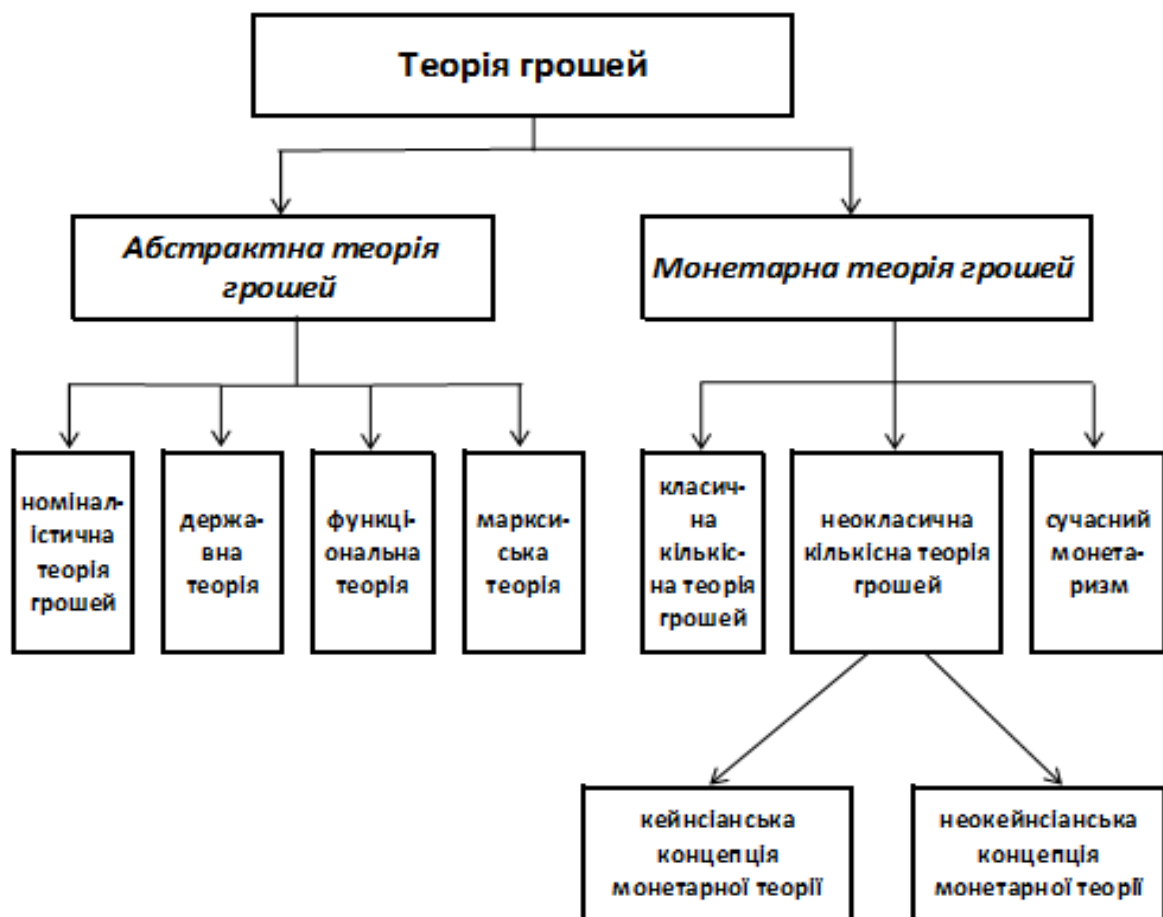

Рисунок 7.1 Основні напрями кількісної теорії грошей

Кількісна теорія грошей пройшла тривалий шлях свого розвитку. Розрізняють ранню та сучасну кількісну теорію грошей. Загальна оцінка ранньої теорії зводиться до такого: вона залишалася механістичною, тобто спрощено являла зв'язок між кількістю грошей в обігу та рівнем товарних цін і тільки на макроекономічному рівні, не вникаючи в процеси, що відбуваються всередині економічних суб'єктів. Другий етап розвитку кількісної теорії грошей бере початок з XX ст., коли золоті монети почали витіснятися з обігу, частіше стали з'являтися нерозмінні на золото гроші й дедалі більше економістів доходило висновку, що гроші відіграють активну роль у ціноутворенні, що фактор їх кількості впливає на зміну товарних цін.

Слід зазначити, що першим, хто зробив спробу чіткіше сформулювати взаємозв'язок різноманітних ключових факторів грошової і негрошової сфер щодо кількісної теорії грошей, був американський економіст І. Фішер. Він висунув трансакційну версію кількісної теорії на базі так званого рівняння обміну:

$$MV = \sum PQ,$$

де M — маса грошей, що перебувають в обігу протягом певного періоду;

V — швидкість обігу грошової одиниці;

P — ціна індивідуального товару, реалізованого за вказаний період;

Q , — загальна маса товарів (фізична), що реалізуються у даному періоді.

І. Фішер зробив висновок, що P безпосередньо залежить від M . Ціни можуть зростати за незмінної кількості грошей, тобто на ціну впливає кількість товарів, які виготовлені й поставлені на ринок:

$$P = \frac{MV}{Q}.$$

І. Фішер вивчав усі фактори зміни цін, але перевагу віддавав M ; V — похідний фактор, він формується залежно від M та від стану сфери обігу. Заслуга І. Фішера полягає в тому, що він звернув увагу на M . Велике значення має Q , оскільки V та виробництво товарів можуть змінюватися самі по собі, незалежно від зміни M , під впливом технічного прогресу, суспільного поділу

праці, психології людини та інших факторів, безпосередньо не пов'язаних з грошовою масою.

Вивчаючи цю тему, треба усвідомити, що на базі трансакційного варіанта кількісної теорії грошей І. Фішера та у зв'язку з критикою цього варіанта група професорів Кембриджського університету (А. Маршалл, А. Пігу, Д. Робертсон) сформулювала свій варіант, названий «кембриджською версією», або теорією касових залишків. На відміну від варіанта І. Фішера у «кембриджській версії» підхід до проблеми не макроекономічний, а мікроекономічний. Кембриджські економісти зосередили увагу на мотивах нагромадження грошей в окремих економічних суб'єктів, дійшовши висновку, що в них є постійне прагнення нагромаджувати гроші, тобто, з одного боку, мати резервний запас засобів платежу, з тим щоб розплачуватися за всіма своїми зобов'язаннями, а з іншого – створювати страховий запас ресурсів на страховий випадок. Кембриджські економісти дали нову формулу зв'язку грошей та цін:

$$M = kRP,$$

де M – касовий залишок (маса) грошей в економічних суб'єктів; R – виробництво продукції у натуральному виразі за певний період; P – середня ціна одиниці виробленої продукції; k – частина RP , яку економічні суб'єкти мають бажання зберігати у вигляді грошей (касового залишку).

Кембриджські економісти зробили висновок, що між M і P існує зв'язок і на цей зв'язок діє k .

Свій внесок у розвиток кількісної теорії грошей зробив Дж. М. Кейнс. У ранніх своїх працях він підтримував кембриджську версію, а пізніше сформулював власний варіант. Він пов'язав кількісний фактор грошової маси з реальними відтворювальними процесами і через них простежив зв'язок між кількістю грошей і цінами на товари. Кейнс, на відміну від кембриджських економістів, знайшов цей зв'язок через норму банківського процента.

Слід звернути увагу на те, що в 50-ті роки ХХ ст. було очевидно, що країни з ринковою економікою втягуються у глобальну інфляцію, про неї йшлося у програмах багатьох західних країн. Учені намагаються відшукати її

причини у кейнсіанських твердженнях, тобто в судженні про те, що будь-які доходи можуть зняти тиск маси грошей на ціни. Відродилася неокласична кількісна теорія грошей у вигляді монетаристської теорії, головним представником якої є американський економіст М. Фрідмен.

Звинувачуючи Дж. Кейнса у виправданні політики інфляції, сучасні монетаристи знову повернулися до аналізу прямого зв'язку між грошима та цінами на макрорівні, стверджуючи, що зростання маси грошей веде до зростання цін. В умовах, коли на світовому рівні активно діє ринковий механізм, економічні цикли згасли, а всі економічні показники змінюються помірно, фізична маса товарів (Q), що підлягає реалізації, стає керованою, передбаченою, прогнозованою; монетаристи можуть передбачити зростання Q на 1, 2, 3, 4... процентів. Головний фактор тут M , який перебуває в руках уряду, – емісія грошей. Монетаристи твердять, що не треба займатися тими процесами, що ними займались кембриджські економісти. M на рівні цін P , що склалися, і виробництва V , яке є чи буде, – це теорія місця грошей, грошової політики в економічній теорії.

М. Фрідмен розробив відповідні рекомендації для уряду щодо грошової політики. Він підрахував, що якщо б у США M щороку збільшувалось на 4 %, то ціни були б стабільними, тобто 3 % на приріст виробництва продукції, 1 % – на уповільнення швидкості обігу грошової маси. Маргарет Тетчер, запозичивши ці ідеї, вивела Великобританію з важкого економічного стану. Сучасний монетаризм є характерним для високорозвинутої ринкової економіки.

Сьогодні для реалізації свого впливу на економіку держава повинна розробляти відповідну економічну політику. Цілі політики:

- забезпечення рівня економічного зростання;
- забезпечення максимальної зайнятості;
- контроль над інфляцією з метою її мінімізації та стабілізації цін;
- урівноваження активів і пасивів платіжного балансу.

З 1994 р. в економічній політиці відбулися деякі зміни, особливо в монетарній сфері, а саме:

- в загальнооекономічній політиці був проголошений курс на макроекономічну стабілізацію, на прискорення ринкових реформ та формування ринкового механізму функціонування економіки;

- у фінансово-бюджетній політиці визнавалося за необхідне переорієнтуватися на подолання бюджетного дефіциту і послаблення дефіцитного фінансування економіки, зменшення податкового тиску й переведення суб'єктів господарювання на засади самофінансування;

- у грошово-кредитній політиці було взято курс на подолання гіперінфляції, лібералізацію кредитного та валютного ринків, формування ринку цінних паперів, відмежування емісійного механізму НБУ від бюджетного механізму і скорочення фінансування бюджетного дефіциту за рахунок сеньйоражу.

Усі ці зміни більше відповідали монетаристському підходу, ніж кейнсіанському. Проте подальший розвиток подій показав, що досить послідовно дотримувалося проголошення курсу лише монетарне керівництво країни, перед усім НБУ. У загальнооекономічній та фінансово-бюджетній політиці суттєвих змін у напрямку посилення засад ринкового саморегулювання не відбулося.

?

Питання для самоперевірки

1. Поясніть сутність кількісної теорії грошей.
2. Які соціально-економічні причини виникнення кількісної теорії грошей?
3. У чому полягає сутність «трансакційного варіанта» кількісної теорії грошей?
4. Поясніть причинно-наслідкові зв'язки у рівнянні обміну І. Фішера.
5. У чому полягає сутність «кембриджської версії» кількісної теорії грошей?
6. Дайте тлумачення формули А. Пігу «кембриджської версії».
7. Внесок Дж. Кейнса у розроблення кількісної теорії грошей.
8. У чому полягає специфіка рекомендацій Дж. Кейнса щодо грошового регулювання економіки?
9. У чому полягає сутність монетаристської версії кількісної теорії грошей?

ТЕМА: КРЕДИТ У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Мета: розглянути основні теорії кредиту, розглянути види кредиту, металістичної та монетарної теорії грошей, визначити основні положення організації та технології банківського кредитування .

Ключові терміни: теорії кредиту, суть кредиту, кредитні відносини, позичковий капітал, суб'єкт кредиту, об'єкт кредиту, функції кредиту, комерційний кредит, банківський кредит, державний кредит, споживчий кредит, складний процент, простий процент

Після вивчення цього розділу Ви зможете:

- зрозуміти, як і чому виник кредит, які його сутнісні ознаки;
- розпізнавати кредит серед інших економічних категорій;
- усвідомити закономірності та стадії руху кредиту;
- зрозуміти сутність та відмінності основних теорій кредиту;

керуватись основними правилами кредитування при здійсненні кредитних операцій.

Рекомендована література

1. Александрова М.М., Маслова С.О. Гроші. Фінанси. Кредит: Навчально-методичний посібник - 2-ге видання, переробл. і доповн. – К.: ЦУЛ, 2002р.

2. Гроші та кредит: Підручник. – 5-те вид., без змін/ М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М.Лазепко та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2008р.

3. Коваленко Д.І. Гроші та кредит: теорія і практика: Навч.посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010 р.

4. Михайловська І.М., Ларіонова К.Л. Гроші та кредит практикум: Навч. Посібник – Львів: «Новий Світ -2000».

5. Ходаківська В.П., Беляєва В.В. Ринок фінансових послуг: теорія і практика.: Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2002р.

Методичні рекомендації до теми

У процесі вивчення теми необхідно звернути увагу, що у економічній думці обґрунтовуються і визначаються дві концепції теорії кредиту – *натуралістична і капіталоутворююча*.

Натуралістична теорія кредиту трактує сутність кредиту з позицій його ролі в забезпеченні руху реального капіталу в натурально-речовій формі, недооцінює відносної самостійності руху грошового капіталу і його впливу через кредит на розвиток суспільного виробництва.

Капіталоутворююча теорія кредиту трактує сутність кредиту як механізм творення капіталу, переоцінюючи самостійність руху грошового капіталу і можливості банків у його розширенні в інтересах розвитку виробництва.

Причиною виникнення кредиту була необхідність одного товаровиробника продати свій товар, а покупця – купити його, коли він ще не отримав гроші за свій товар. Проте з часом з'явилося чимало нових чинників, що зумовлюють необхідність кредиту: поява вільних коштів у одних суб'єктів господарювання і виникнення потреби в них у інших; коливання потреб у коштах і джерелах їх формування, які виникають у юридичних і фізичних осіб та держави; надання в тимчасове користування коштів під майбутні, віддалені в часі, доходи.

Необхідно усвідомити, що сутність кредиту полягає у тих економічних відносинах, які виникають у зв'язку з рухом грошей на засадах повернення та платності. Ці відносини характеризуються низкою специфічних рис.

Для виникнення реальних кредитних відносин потрібні наступні умови (рис. 8.1):

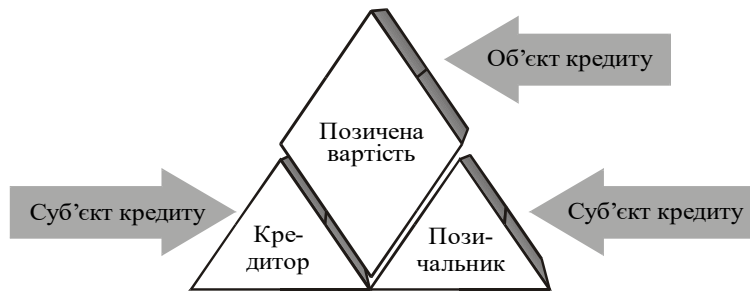

Рис. 8.1 Структура кредитних відносин

- 1) наявність *об'єктів кредиту* – грошових чи матеріальних цінностей, щодо яких може укладатися кредитна угода;
- 2) наявність *суб'єктів* (учасників) кредитної угоди – кредитора і позичальника;
- 3) наявність збігу інтересів кредитора і позичальника.

Кредитор – один із учасників стосунків, котрий надає кредит і має право вимагати від боржника сплати боргу. Кредитором може бути держава, банк, підприємство, громадянин.

Позичальник – одержувач позики; сторона в кредитній угоді, від якої інша сторона (кредитор) має право вимагати повернення грошей (майна) і сплати процента. Позичальником може бути держава, юридична особа, громадянин.

Кредит має свої функції й особливе призначення в економічному житті суспільства.

Кредит – явище руху, який здійснюється у різних напрямках і на різних рівнях. Рух кредиту проходить п'ять етапів:

- формування вільної вартості;
- розміщення вільної вартості в позички;
- використання позиченої вартості на потреби позичальника;
- вивільнення позиченої вартості з обороту позичальника;
- повернення вивільненої вартості кредитору і сплата процентів.

Рух кредиту здійснюється за певними закономірностями, які обумовлюються особливою сутністю кредиту. На їх підставі формуються принципи (основні правила) кредитування: цільове спрямування позички;

строковість позички; поверненість кредитору позиченої вартості; забезпеченість позички і платність користування позиченими коштами.

Вивчаючи цю тему, необхідно запам'ятати, що під формою кредиту, як правило, розуміють найбільш загальний прояв його сутності. З цих позицій правомірно виділяти дві форми кредиту – *грошову та товарну*.

Під видом кредиту розуміють конкретний прояв окремих елементів кредиту. Види кредиту можуть виокремлюватися в межах його форм і розглядатися як складові елементи системи, якою є кредит. Для потреб практики види кредиту можна класифікувати за значною кількістю критеріїв, і тому видів кредиту може бути велика кількість. Основними з них є комерційний, банківський, державний, міжнародний, виробничий, споживчий. Оскільки ці види виокремлені за різними критеріями, то одна і та сама позичкова вартість може визначатися як різні види кредиту. Наприклад, надана банком позичка може належати до банківського кредиту і до виробничого або споживчого кредиту залежно від цільового її спрямування.

Загальновизнаною є функція перерозподілу вартості через механізм кредитування. Ця функція досить яскраво виражає призначення та роль кредиту. Друга функція кредиту - емісійна. Є достатньо підстав для виокремлення контрольно-стимулюючої функції кредиту.

Основними принципами кредитування є: цільове спрямування позички; строковість позички; поверненість кредитору позиченої вартості; забезпеченість позички і платність користування позиченими коштами.

1. Чим викликана необхідність кредиту?
2. Як відбувалась еволюція кредитних відносин в Україні?
3. Без якої істотної риси кредит втрачає свою сутність?
4. Які основні принципи кредитування вам відомі? У чому полягає їх зміст і значення?
5. Назвіть джерела утворення кредитних ресурсів у суспільстві.
6. В якому із своїх видів кредит виконує емісійну функцію?
7. В яких формах функціонують комерційний, банківський, споживчий, державний та міжнародний кредити?
8. Які фактори впливають на зміну процентної ставки?
9. Які функції позичкового процента в умовах ринкової економіки?
10. У чому полягають функції та роль кредиту в ринковій економіці?

ТЕМА: ФІНАНСОВІ ПОСЕРЕДНИКИ НА ГРОШОВОМУ РИНКУ

Мета: розглянути сутність та функції фінансового посередництва, ознайомитися зі структурою фінансово-кредитної системи та характеристикою її елементів.

Ключові терміни: фінансові посередники, фінансово-кредитна система, банківська система, парабанківська система, небанківські фінансово-кредитні інститути

Після вивчення цього розділу Ви зможете:

- зрозуміти сутність та призначення фінансових посередників;
- визначити основні видові риси банку і відрізнити банк від інших фінансових посередників; зрозуміти зміст дискусії, яка тривалий час ведеться навколо питання «що таке банк»;
- пояснити, чому в банківському секторі таким важливим є об'єднання банків у систему, і сформулювати основні принципи побудови банківських систем;
- назвати економічні функції банківської системи;
- дати характеристику основних видів небанківських фінансових посередників.

Рекомендована література

1. Александрова М.М., Маслова С.О. Гроші. Фінанси. Кредит: Навчально-методичний посібник - 2-ге видання, переробл. і доповн. – К.: ЦУЛ, 2002р.
2. Гроші та кредит: Підручник. – 5-те вид., без змін/ М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М.Лазепко та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2008р.
3. Замовець В.В., Зубик С.П. Фінансове посередництво: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2004р.
4. Коваленко Д.І. Гроші та кредит: теорія і практика: Навч.посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010 р.
5. Михайловська І.М., Ларіонова К.Л. Гроші та кредит практикум: Навч. Посібник – Львів: «Новий Світ -2000».

Методичні рекомендації до теми

Вивчаючи цю тему, треба усвідомити, що посередництво на грошовому ринку – це специфічний вид діяльності, який полягає в акумуляції його суб'єктами в обмін на свої зобов'язання вільних грошових капіталів і розміщення їх від свого імені в дохідні активи.

Загальний вигляд взаємовідносин між базовими суб'єктами грошового ринку та фінансовими посередниками можна подати у такому вигляді (рис. 9.1):

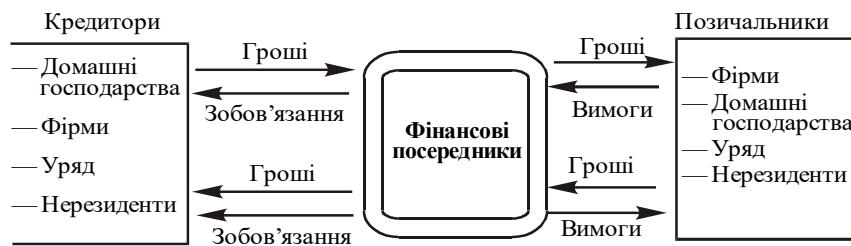

Рис. 9.1 Загальна схема фінансового посередництва

Унаслідок цієї діяльності:

а) на ринку з'являються нові фінансові інструменти і загальний асортимент їх значно розширюється, що посилює стимули до формування вільних грошових капіталів;

б) урізноманітнюється трансформація грошового капіталу, що сприяє кращій адаптації його руху до потреб розширеного відтворення;

в) скорочуються витрати економічних суб'єктів на забезпечення руху свого грошового капіталу;

г) зменшуються ризики економічних суб'єктів, пов'язані з використанням свого грошового капіталу.

Суб'єкти грошового ринку як посередники поділяються на дві великі групи:

- 1) банки;
- 2) небанківські фінансові установи (страхові компанії, фінансові фонди тощо).

Економічна відмінність між ними полягає в тому, що суб'єкти другої групи не можуть розмістити в активи більше коштів, ніж самі акумулювали. Банки ж є не тільки звичайними посередниками, а й творцями кредиту, оскільки виконують емісійну функцію. Тому правомірно розглядати банки як кредитні установи.

Указана економічна відмінність між банками і небанківськими фінансовими установами вимагає чіткого визначення сутності банку. Без цього законодавство не зможе забезпечити ефективне регулювання банківської діяльності.

Банк в економічному розумінні виконує комплекс базових операцій, які в сукупності являють собою закінчений процес посередництва:

а) акумуляцію грошових коштів економічних суб'єктів з правом вільного розпорядження ними;

б) вільне розміщення їх у дохідні активи від свого імені і під свою відповідальність;

в) безумовне виконання розпоряджень власників акумульованих коштів щодо їх використання – повернути власникові готівкою, переказати на рахунки третіх осіб чи на власні рахунки інших видів у цьому чи іншому банках.

У процесі вивчення теми треба звернути увагу на те, що банківська система – це не проста сукупність окремих банків, а свідомо побудована на законодавчій основі їх єдність з чітким визначенням місця, субординації та взаємозв'язків окремих її елементів та ланок. Вона виконує свої специфічні функції і роль в економіці, які хоч і пов'язані з функціями і роллю окремих банків, проте не повторюють їх і не зводяться до них, а мають самостійне значення. Банківська система має багато спільних рис з іншими економічними системами, що ставить її в один ряд з найвищими ієрархічними структурами цілісної економічної системи країни. Проте вона має і свої специфічні риси, які виділяють її з ряду інших систем і надають їй статусу самостійного економічного явища.

Небанківські фінансові посередники – об’єктивно необхідне явище у ринковій економіці. Вони не тільки є потужними конкурентами банків у боротьбі за вільні грошові капітали, що саме по собі має позитивне значення, а й беруть на себе надання економічним суб’єктам таких фінансових послуг, виконання яких не вигідно чи законодавчо заборонено банкам. Тому всебічний розвиток небанківського посередництва є важливим економічним завданням уряду та центрального банку. В Україні небанківські фінансові посередники набули ще меншого розвитку, ніж банки. Причини гальмування розвитку цих посередницьких структур грошового ринку криються у повільній ринковій трансформації економіки.

Загальна схема класифікації небанківських фінансово-кредитних установ наведена на рис. 9.3

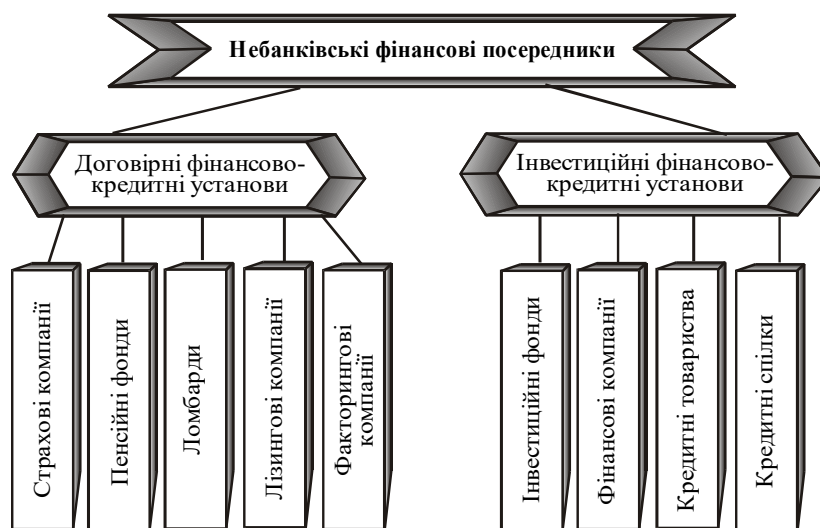

Рис. 9.3 Класифікація небанківських фінансово-кредитних установ

Формування грошових ресурсів небанківських фінансово-кредитних установ має ту особливість, що воно не є депозитним, тобто переданими їм коштами власники не можуть так вільно скористатися, як банківськими чековими вкладами. Як правило, ці кошти вкладаються на тривалий, заздалегідь визначений строк. Чим довший цей строк, тим з більшими ризиками пов’язане таке розміщення і тим вищі доходи воно повинно приносити. Недепозитне залучення коштів може здійснюватися двома способами: на договірних засадах та шляхом

продажу посередником своїх цінних паперів (акцій, облігацій). Звідси всі ці посередники поділяються на *договірних фінансових посередників*, які залучають кошти на підставі договору з кредитором (інвестором), та на *інвестиційних фінансових посередників*, які залучають кошти через продаж кредиторам (інвесторам) своїх акцій, облігацій, паїв тощо.

?

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення поняття «фінансові посередники».
2. Поясніть суть класифікації фінансових посередників.
3. Розкрийте зміст функцій фінансового посередництва.
4. Дайте визначення поняття «фінансово-кредитна» система.
5. Охарактеризуйте склад фінансово-кредитної системи України.
6. Охарактеризуйте банківську складову фінансово-кредитної системи.
7. Охарактеризуйте парабанківську складову фінансово-кредитної системи.
8. Поясніть роль та значення небанківських фінансово-кредитних установ для розвитку економіки країни.

ТЕМА: ЦЕНТРАЛЬНІ БАНКИ

Мета: розглянути організацію діяльності центральних банків, ознайомитися зі основними напрямками грошово-кредитної політики Національного банку України.

Ключові терміни: центральний банк, функції центрального банку, статус центрального банку, фінансові інструменти грошово-кредитної політики, цілі грошово-кредитної політики

Після вивчення цього розділу Ви зможете:

- з'ясувати призначення центрального банку;
- визначити роль центрального банку у формуванні пропозиції грошей та їх ціни;
- зрозуміти об'єктивність виникнення емісійних банків та створення центральних банків;
- отримати уявлення про співробітництво центральних банків світу та про створення наднаціонального центрального банку;
- зрозуміти проблему незалежності центрального банку від органів державної влади та інтерпретувати чинники, що визначають його незалежність;
- засвоїти основні напрями діяльності центрального банк.

Рекомендована література

1. Закон України «Про національний банк України»// Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. – 2002. - №5.
2. Адамик Б.П. Національний банк і грошово-кредитна політика: Навчальний посібник: Тернопіль: Карт-бланш, 2002р.
3. Александрова М.М., Маслова С.О. Гроші. Фінанси. Кредит: Навчально-методичний посібник - 2-ге видання, переробл. і доповн. – К.: ЦУЛ, 2002р.
4. Гроші та кредит: Підручник. – 5-те вид., без змін/ М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М.Лазепко та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2008р.
5. Любунь Б.П., Любунь В.С., Іванець І.В. Національний банк України: Основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004р.

Методичні рекомендації до теми

Вивчаючи цю тему, слід усвідомити, що центральний банк відіграє провідну роль на грошовому ринку. Він впливає на стан економіки через регулювання пропозиції грошей і через здатність впливати на рівень процентних ставок. Центральний банк має особливий правовий статус, оскільки поєднує окремі риси банківської установи і державного органу управління.

Функції центрального банку визначаються його призначенням. З цього погляду центральний банк є:

- емісійним центром готівкового обігу;
- банком банків;
- органом банківського регулювання та нагляду;
- банкіром і фінансовим агентом уряду;
- провідником монетарної політики.

В історичному плані функція емісії готівки, точніше, потреба в її централізації і державній монополізації дала поштовх до надання одному з банків статусу емісійного. Поступово емісійні банки перетворились у центральні банки.

Функція «банк банків» полягає в кредитно-розрахунковому обслуговування центральним банком усіх інших банківських установ країни та здійснення банківського регулювання й нагляд за ними.

Функція «банк уряду» полягає в організації центральним банком кредитно-розрахункового обслуговування урядових структур, а також проведення операцій, пов'язаних з касовим виконанням державного бюджету, обслуговуванням державного боргу та зберіганням золотовалютних резервів країни.

Функція «реалізація грошово-кредитної політики» визначає місце і роль центрального банку в ринковій системі організації господарських процесів. Центральний банк вживає регулятивних заходів у грошово-кредитній сфері економічних відносин з метою ефективного впливу на господарську активність,

темпи економічного зростання, стимулювання інфляції та забезпечення зайнятості робочої сили.

В умовах ринкової трансформації економіки основними тенденціями у діяльності НБУ стосовно формування і реалізації монетарної політики є:

- переорієнтація цільової спрямованості політики, зокрема, надання переваги цілям макроекономічної стабілізації, і в першу чергу цінової стабілізації;
- поступова відмова від адміністративних інструментів реалізації політики і введення в дію «класичних» ринкових інструментів, а саме: регулювання обов'язкових резервів, процентна політика, операції з цінними паперами та іноземною валютою на відкритому ринку.

Статус центрального банку – не лише найважливіший елемент становлення даного інституту в економіці, а й фактор, що має велике політичне та економічне значення для розвитку ринкової інфраструктури.

За характером власності центральні банки можна поділити на три види:

- *державні* – 100% капіталу центрального банку цих країн належить державі (Франція, Велика Британія, Німеччина, Іспанія, Україна);
- *акціонерні* – увесь капітал цих банків може належати комерційним банкам (наприклад, США) чи іншим фінансовим установам (Наприклад, в Італії 100% капіталу центрального банку належить банкам та страховим компаніям);
- *змішані* – держава володіє лише частиною капіталу центрального банку (наприклад, у Японії 55% капіталу знаходиться у власності держави і 45% - у приватних осіб, у Швейцарії – 57% є власністю кантонів і 43% - власністю приватних осіб).

1. У чому полягає економічне призначення центрального банку?
2. Яким чином центральний банк бере участь у формуванні безготівкової грошової маси?
3. Які чинники визначають співвідношення обов'язкових і надлишкових резервів комерційних банків?
4. Які чинники визначають співвідношення готівкової грошової маси і безготівкової?
5. У чому полягає особливість статусу центрального банку?
6. Призначення кредитів центрального банку.
7. Охарактеризуйте основні способи рефінансування центральним банком комерційних банків.
8. Які методи фінансування дефіциту державного бюджету використовують уряди країн?
9. Чи є для центральних банків розвинених країн звичайними операції з купівлі державних цінних паперів на первинному ринку? Обґрунтуйте свою відповідь.
10. Чим відрізняються превентивні заходи впливу, які застосовують регулятивно-наглядові органи до комерційних банків від протекційних?
11. Причини виникнення емісійних банків.
12. Причини і шляхи створення центральних банків.
13. Охарактеризуйте відносини НБУ з органами державної влади.
14. Що спільного і чим суттєво відрізняються операції комерційних банків від операцій центральних банків?

ТЕМА: КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

Мета: розглянути організацію діяльності комерційних банків, ознайомитися з пасивними та активними операціями банку, дослідити показники ефективності діяльності банків.

Ключові терміни: комерційний банк, унітарні банки, колективні банки, універсальні банки, спеціалізовані банки, пасивні операції комерційних банків, активні операції комерційних банків, основні показники для оцінювання прибутковості комерційних банків.

Після вивчення цього розділу Ви зможете:

- *пояснити сутність, поняття, призначення, походження та розвиток комерційних банків, їх класифікацію;*
- *зрозуміти основи організації та специфіку діяльності окремих видів комерційних банків;*
- *засвоїти економічну сутність джерел та порядок формування власного капіталу, залучених і позичених коштів банку;*
- *охарактеризувати принципи кредитування та основні положення, які регламентують кредитну та інвестиційну діяльність комерційних банків;*
- *зрозуміти, що таке стабільність банків, механізм її забезпечення та особливості становлення і розвитку комерційних банків в Україні.*

Рекомендована література

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000р. №2121 зі змінами та доповненнями від 20.09.2001р.
2. Александрова М.М., Маслова С.О. Гроші. Фінанси. Кредит: Навчально-методичний посібник - 2-ге видання, переробл. і доповн. – К.: ЦУЛ, 2002р.
3. Васюренко О.В. Банківські операції: Навч. посіб. – 4-те вид. випр. і доп. – К.: Т-во «Знання»; КОО, 2004р.
4. Гроші та кредит: Підручник. – 5-те вид., без змін/ М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М.Лазепко та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2008р.
5. Коваленко Д.І. Гроші та кредит: теорія і практика: Навч.посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010 р.

Методичні рекомендації до теми

З'ясовуючи історію походження комерційних банків, потрібно звернути увагу на їх попередників і причини, що привели до виникнення комерційних банків, на умови надання позичок лихварями і комерційними банками. Як відомо, комерційні банки на території України виникли значно пізніше ніж у країнах Західної Європи. Необхідно з'ясувати ту роль, яку відіграли комерційні банки у становленні та розвитку капіталізму, у його переростанні в державно-монополістичний капіталізм. Також слід звернути увагу на виникнення транснаціональних банків та їх роль у сучасному світі.

Комерційний банк – універсальна фінансово-кредитна установа, що створюється для залучення коштів і розміщення їх від свого імені на умовах повернення та платності.

Відповідно до цього визначають основні завдання та функції банків (табл. 11.1)

Таблиця 11.1 Основні завдання та функції комерційних банків

<i>Завдання</i>	- забезпечення безперервності й адекватності грошового обігу; - здійснення контролю на макро- і мікроекономічному рівнях; - проведення заходів щодо стабілізації грошової одиниці; - сприяння підвищенню ефективності економіки України в цілому і виробничій сфері зокрема.
<i>Функції</i>	- посередництво при перерозподілі вільних грошових ресурсів; - мобілізація грошових ресурсів та вкладів клієнтів; - надання клієнтам позичок і створення нових платіжних засобів; - здійснення розрахунків між клієнтами.

Свої функції комерційні банки реалізують через виконання певного набору операцій. Перелік операцій, які може здійснювати сучасний комерційний банк, змінюється залежно від країни та виду банку. Коло операцій, що можуть виконувати найбільш універсальні банки, якими є німецькі комерційні банки, показано на рис. 11.1

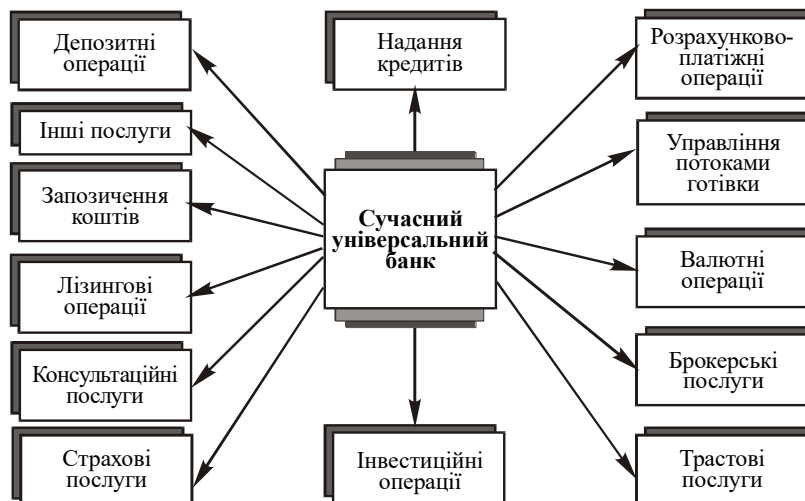

Рис. 11.1. Основні види операцій та послуг сучасного універсального комерційного банку (на прикладі Німеччини)

Вивчаючи пасивні операції комерційних банків, важливо усвідомити різницю між ними й іншими фінансовими інституціями. Для цього студенту слід добре розібратись у складі грошових ресурсів банків та механізмі їх формування і сферах використання.

Пасивні операції – це операції з мобілізації ресурсів комерційного банку. За видом банківських ресурсів розрізняють пасивні операції з формування власних, залучених та позичених ресурсів.

Формування грошових ресурсів комерційні банки здійснюють за допомогою пасивних операцій. Передусім потрібно ознайомитися з порядком формування як власного, так і залученого капіталу, їх складом та законодавчим і нормативним регулюванням. При цьому слід звернути увагу на відмінності у формуванні статутного фонду комерційного банку, господарських товариств та підприємств.

Особливу увагу слід приділити формуванню грошових ресурсів банків за рахунок заощаджень населення, які в розвинутих країнах є основним джерелом формування кредитних та інвестиційних ресурсів.

Мобілізовані шляхом здійснення пасивних операцій грошові кошти засновників банку, вкладників, кредиторів та інвесторів комерційні банки

розміщують за різними напрямками через проведення активних операцій (табл. 11.2).

Таблиця 11.2 Активні й пасивні операції комерційного банку

<i>Актив</i>		<i>Пасив</i>	
<i>Грошові активи</i>	Кошти на кореспондентському рахунку в НБУ Кошти в касі Кошти на кореспондентських рахунках в інших банках (на рахунках НОСТРО) Депозити, розміщені в інших банках	Статутний фонд Резервний фонд Страховий фонд Фонди економічного стимулювання Інші фонди спеціального призначення Нерозподілений прибуток	<i>Власні ресурси</i>
<i>Кредитний портфель</i>	Усі кредити, видані юридичним особам у національній та іноземній валюті(в т. ч. прострочені і пролонговані) Всі кредити, видані фізичним особам (у т.ч. прострочені і пролонговані) Міжбанківські кредити видані (у т.ч. прострочені і пролонговані)	Кошти вкладників (юридичних та фізичних осіб) на рахунках до запитання (поточних, бюджетних, депозитних) Кошти банків-кореспондентів на кореспондентських рахунках, відкритих у даному банку (на рахунках ЛОРО) Кошти вкладників (юридичних та фізичних осіб) на строкових депозитних рахунках Депозити, залучені від інших банків	<i>Залучені ресурси</i>
<i>Інвестиційний портфель</i>	Вкладення в державні цінні папери Вкладення в корпоративні цінні папери Вкладення в статутні фонди підприємств та організацій	Кредити, отримані в інших комерційних банках Кредити, отримані в НБУ Боргові цінні папери банку	<i>Позичені ресурси</i>
<i>Матеріальні активи</i>	Основні фонди Товарно-матеріальні цінності		

Далі необхідно засвоїти операції з розміщення банками залучених коштів, звернувши увагу на поняття «ресурсна база» комерційного банку. При цьому потрібно докладно ознайомитися з особливостями таких активних операцій комерційних банків, як кредитні, інвестиційні, вкладення коштів у іноземні валюти та нерухоме майно, виявити їх вплив на ліквідність комерційних банків. Також потрібно звернути увагу на законодавче обмеження деяких із цих операцій.

Активні операції – це операції з розміщення мобілізованих комерційним банком ресурсів у депозити, кредити, інвестиції, основні фонди і товарно-матеріальні цінності.

Враховуючи, що серед активних операцій комерційних банків провідне місце посідає кредитування юридичних і фізичних осіб, треба докладно вивчити класифікацію банківських позичок, принципи кредитування, умови надання різних кредитів та порядок їх повернення. При цьому слід звернути увагу на сутність поняття та порядок визначення кредитоспроможності позичальників. Для цього треба спиратися на знання, отримані з цього питання під час вивчення інших курсів.

Необхідно звернути увагу на широкий спектр банківських послуг та види доходів від них, виділивши серед цих послуг розрахункові операції. Необхідно також з'ясувати механізм здійснення банками касових операцій, операцій з фінансування капітальних вкладень, посередницьких, довірчих (трастових), торговельно-комерційних операцій, надання консалтингових та інших послуг.

Розглядаючи стабільність комерційних банків, передусім необхідно усвідомити її сутність і фактори, які на неї впливають, а також шляхи її досягнення. Особливу увагу потрібно надати фінансовій стійкості банків, розглянувши показники економічних нормативів, які її характеризують, джерела доходів і напрями витрат комерційних банків, формування та розподіл їх прибутку, показники прибутковості. І, нарешті, необхідно засвоїти сутність ліквідності комерційного банку, її види і мінімальні параметри, чинники його платоспроможності, способи її підтримання та наслідки порушення. Далі слід з'ясувати причини і види банківських ризиків та способи захисту від них.

На завершення вивчення теми потрібно усвідомити процес становлення та розвитку комерційних банків в Україні.

1. Що таке комерційний банк?
2. За якими ознаками класифікуються комерційні банки?
3. Функції комерційних банків.
4. Операції комерційних банків.
5. Склад власного капіталу комерційного банку.
6. Статутний фонд комерційного банку і порядок його формування.
7. З чого складаються депозитні ресурси комерційних банків?
8. Що належить до позичених коштів комерційних банків?
9. Кредитування комерційних банків центральним банком.
10. На яких умовах здійснюється банківське кредитування позичальників?
11. Що таке кредитний ризик?
12. Процентна ставка за банківськими кредитами.
13. Визначення банківських послуг.
14. Складові банківської стабільності.
15. Прибутковість банку і показники її вимірювання.

ТЕМА: МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-КРЕДИТНІ УСТАНОВИ ТА ФОРМИ ЇХ СПІВРОБІТНИЦТВА З УКРАЇНОЮ

Мета: розглянути організацію діяльності міжнародних фінансових інституцій

Ключові терміни: Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), регіональні фінансово-кредитні установи

Після вивчення цього розділу Ви зможете:

- дати розгорнуту характеристику таким міжнародним валютно-кредитним установам, як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд;
- з'ясувати необхідність та форми їх співробітництва з Україною;
- зрозуміти цілі та основні напрями діяльності регіональних валютно-кредитних установ, таких як Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк, Банк міжнародних розрахунків та ін.

Рекомендована література

1. Гроші та кредит: Підручник. – 5-те вид., без змін/ М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М.Лазепко та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2008р.
2. Гроші та кредит: Підручник/ А.В. Лемківський. – К.: ДАКОР, 2007р.
3. Коваленко Д.І. Гроші та кредит: теорія і практика: Навч.посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010 р.
4. Михайловська І.М., Ларіонова К.Л. Гроші та кредит практикум: Навч. Посібник – Львів: «Новий Світ -2000».

Методичні рекомендації до теми

Вивчаючи тему, треба засвоїти, що міжнародні та регіональні валютно-кредитні установи з'явилися у ХХ ст. Вони створені та діють на основі міждержавних угод та покликані регулювати міжнародні економічні відносини. Їх мета – сприяти розвитку зовнішньої торгівлі й міжнародного та регіонального валютно-фінансового співробітництва, підтримувати рівновагу платіжних балансів країн, що входять до них, регулювати курси їхніх валют, надавати кредити цим країнам і гарантувати приватні позики за кордоном.

Міжнародні та регіональні валютно-фінансові організації мають свої цілі, вирішують різні завдання та діють на глобальному та регіональному рівнях. Їх діяльність є важливою складовою світового та регіонального співробітництва й інтеграції. Україна, розвиваючи співробітництво з багатьма з них, намагається інтегруватися у світову економічну систему.

Найважливішу роль серед названих міжнародних організацій відіграють Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), який є головною установою Групи Світового банку. Окрім МБРР, до структури Групи Світового банку входять Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Міжнародна асоціація розвитку (МАР), Багатостороння агенція гарантування інвестицій (БАГІ), а також Міжнародний центр урегулювання інвестиційних конфліктів (МЦУІК).

МВФ – міжнародна наднаціональна валютно-кредитна організація, що має статус спеціалізованої представницької установи ООН. МВФ сприяє міжнародному валютному співробітництву та стабілізації валют, підвищенню ступеня їх конвертованості, підтримує рівновагу платіжних балансів країн – членів Фонду, надає короткострокові кредити країнам – членам Фонду для покриття тимчасового дефіциту їхніх платіжних балансів, на ліквідацію валютних обмежень, організовує консультативну допомогу з фінансових і валютних питань.

МБРР – одна з найбільших і найвпливовіших у світі міжнародних фінансово-кредитних установ, яка надає довгострокові позики під державні

програми тільки урядам і центральним банкам країн-членів. Членами МБРР можуть бути тільки члени МВФ. Основна різниця між МВФ та МБРР полягає в тому, що МВФ більше концентрує свою увагу на питаннях короткострокової фінансової стабільності в країнах, тоді як МБРР зосереджується переважно на середньо- та довгострокових проектах структурних та галузевих перетворень в економіках країн-членів. Якщо з якихось причин МВФ призупиняє свої програми в будь-якій країні, це призводить до припинення програм кредитування з боку МБРР.

Регіональні міжнародні кредитно-фінансові установи створюються поступово, відповідно до певних етапів розвитку світогосподарських зв'язків та інтенсивності інтеграційних процесів. Вони мають схожі цілі – це розвиток економіки, економічного співробітництва та інтеграції у регіоні. У них однотипний порядок формування пасивів, однакова форма правління, ідентичні об'єкти кредитування – переважно інфраструктура, сільське господарство, добувна промисловість. Кредити надаються лише країнам-членам. До найвідоміших регіональних кредитно-фінансових установ належать Міжамериканський банк розвитку, Африканський банк розвитку. Азіатський банк розвитку. У межах європейського економічного співробітництва діють кілька регіональних міжнародних валютно-кредитних установ, основними з яких є Європейський інвестиційний банк, Європейський фонд валютного співробітництва та ін. Для сприяння країнам Центральної та Східної Європи у становленні ринкової економіки європейськими країнами було створено у 1991 р. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). Країнами Чорноморського басейну засновано Чорноморський банк торгівлі та розвитку. Україна є однією з країн – засновниць цього банку. Створено Центральний європейський банк.

Особливістю ЄБРР є підтримка приватного підприємницького сектору, частка якого в інвестиціях ЄБРР повинна становити не менше як 60 % від загального обсягу. Фінансування ЄБРР залежить від конкретних проектів,

кредити надаються як прямо, так і опосередковано на зміцнення фінансових інституцій, структурну реорганізацію великим та дрібним компаніям.

Банк Міжнародних розрахунків є найдавнішою міжнародною організацією, основною функцією якої є регулювання платежів центральних банків та розроблення нормативних документів з банківського нагляду.

?

Питання для самоперевірки

1. Дати загальну характеристику валютно-кредитним установам.
2. Розкрити суть принципу обумовленості.
3. Коли і з якою метою створено МВФ?
4. Назвати принципи формування статутного фонду МВФ.
5. На які основні цілі направляються фінансові ресурси МВФ?
6. Відповідно до яких типів програм будуються відносини МВФ і України?
7. Місце і роль Світового банку.
8. Які організації входять до групи Світового банку і якій з них належить провідна роль?
9. Які країни можуть брати участь у діяльності МБРР?
10. На які цілі спрямовуються кредити МБРР?
11. Яка основна різниця між МВФ і МБРР?
12. Дати загальну характеристику регіональним валютно-кредитним організаціям.
13. Назвати пріоритетні напрямки діяльності ЄБРР.
14. Назвати напрямки співробітництва ЄБРР з Україною.
15. Членом яких міжнародних валютно-кредитних організацій є Україна?

ВИСНОВКИ

Розвиток в Україні ринкових відносин зумовив перебудову кредитно-грошових відносин. Це стосується насамперед розвитку грошової системи і грошового обігу, кредитної та валютної систем.

Від розуміння світових фінансових процесів, інформаційного забезпечення та вміння ефективно використовувати сучасний грошово-кредитний інструментарій значною мірою залежить успіх та місце суб'єктів політико-економічних відносин у світовій ієрархії. У зв'язку з цим для держави, яка претендує зайняти належне місце у глобальному просторі, особливою стає підготовка фахівців, здатних аналізувати такі економічні явища, як гроші, грошовий ринок та кредит, осмислювати зміни в їхньому функціонуванні та виробляти адекватні підходи в сучасній економічній політиці, а розвиток ринкових відносин зумовлює підвищення ролі грошей і кредиту в різних галузях економіки України.

Методичні рекомендації складено за логікою і змістом новітньої програми «Гроші та кредит» і щодо цього вони відповідають вимогам державного стандарту освіти стосовно обов'язкових навчальних дисциплін.

Перші теми методичних рекомендацій присвячено проблемі походження грошей і з'ясуванню їх суті й ролі у функціонуванні ринкової економіки. Особлива увага приділена викладенню суті кількісної теорії грошей і різним аспектам тлумачення зв'язку між кількістю грошей і цінами товарів.

Другу частину методичних рекомендацій присвячено з'ясуванню необхідності, суті і особливостям кредиту в умовах ринкової організації виробництва. Розкриваються основні форми кредиту, його місце і роль у забезпеченні економічного зростання. Значну увагу приділено викладенню питань, пов'язаних з організацією кредитної системи і її місцем в забезпеченні ефективного використання обмежених ресурсів суспільства.

У заключній частині методичних рекомендацій розглянуто суть валютних відносин, а також основні напрямки співробітництва держави з міжнародними валютно-кредитними установами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про національний банк України»// Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. – 2002. - №5.
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000р. №2121 зі змінами та доповненнями.
3. Адамик Б.П. Національний банк і грошово-кредитна політика: Навчальний посібник: Тернопіль: Карт-бланш, 2002р.
4. Александрова М.М., Маслова С.О. Гроші. Фінанси. Кредит: Навчально-методичний посібник - 2-ге видання, переробл. і доповн. – К.: ЦУЛ, 2002р.
5. Банки и банковские операции: Учебник для ВУЗов/ Под ред. Е.Ф. Жукова. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 2005 г.
6. Боринець С.Я. Міжнародні фінанси: Підручник. – К.: Т-во Знання-Прес, 2002р.
7. Васюренко О.В. Банківські операції: Навч. посіб. – 4-те вид. випр.. і доп. – К.: Т-во «Знання»; КОО, 2004р.
8. Гроші та кредит: Підручник/ За редакцією проф.. Б.С.Івасіва. – Тернопіль: Карт-бланш, 2000 р.
9. Гроші та кредит: Підручник. – 5-те вид., без змін/ М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М.Лазепко та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2008р.
- 10.Гроші та кредит: Підручник/ А.В. Лемківський. – К.: ДАКОР, 2007р.
- 11.Гроші та кредит: Підручник/ А.І. Щетинін. – К.: Центр учбової літератури, 2008р.
- 12.Замовець В.В., Зубик С.П. Фінансове посередництво: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2004р.
- 13.Коваленко Д.І. Гроші та кредит: теорія і практика: Навч.посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010 р.
- 14.Любунь Б.П., Любунь В.С., Іванець І.В. Національний банк України: Основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004р.

- 15.Маслова С.О., Опалов О.А. Фінансовий ринок: Навч.посібник. – К.: Каравелла, 2002р.
- 16.Міжнародні організації: Навч. посіб./За редакцією Ю.Г.Козака, В.В. Ковалевського. – К.: ЦУЛ, 2003р.
- 17.Міжнародні фінанси: Підручник/О.І.Рогащ, А.С. Філіпенко, Т.С. Шемет та ін.; за ред.. О.І.Рогача. – К.: Либідь, 2003р.
- 18.Михайловська І.М., Ларіонова К.Л. Гроші та кредит практикум: Навч. Посібник – Львів: «Новий Світ -2000».
- 19.Руденко Л.В. Міжнародно-кредитно розрахункові і валютні операції: Підручник. – К.: ЦУЛ, 2003 р.
- 20.Ставицький А.В., Хомяк В.Г. Вплив монетарної політики на економічну безпеку України // Фінанси України. – 2007 р.
- 21.Туган-Барановський М.І. Паперові гроші та метал. – К., 2004р.
- 22.Ходаківська В.П., Беляєва В.В. Ринок фінансових послуг: теорія і практика.: Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2002р.
- 23.Фрідман М. Кількісна теорія грошей. – М., 1996р.